

DEMOKRACIJA

SOCIJALISTIČNA REVILJA

Cankarjeva številka.

VSEBINA: Ivan Cankar: Kako sem postal socialist. — Ivan Cankar: Slovenci in Jugoslovani. — Fran Albrecht: Bojevniki Ivan Cankar. — Štebi Alojzija: Glasnik socialne pravičnosti. — Fran Erjavec: Cankar in Kačurji. — Outlau: Ivan Cankar in politika. — K. d.: XV. umetniška razstava.

Ženstvo! — Ravno kar je izšel propagandni spis

„Demokratizem in ženstvo“,

ki mu je avtorica Alojzija Štebi. Cena K 1, po pošti K 1.20. Deset izvodov skupa K 9. Ako se naroči nad 20 izvodov 20% popusta. Naroča se pri našem upravnistvu dobi se tudi po knjigarnah. **Veleaktualen spis, zlasti za slovensko ženstvo!**

Delniška glavica K 10,000.000. Rezervni fondi okroglo K 2,000.000.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani.

Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici, v Ljubljani in Celju.

Sprejema vloge na knjižice in tekoči račun proti ugodnemu obrestovanju. Kupuje in prodaja vse vrste vrednostnih papirjev, financira erarične : dobave in dovoljuje aprovizacijske kredite. :

Poslovalnica c. kr. avstr. razredne loterije.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Uredništvo in upravnistvo je v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5.

Lastnina in založba „Slovenske Socijalne Matice“ v Ljubljani, r. z. z o. z. Tiska „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani.

Vabilo na naročbo II. letnika „Demokracije“.

S Cankarjevo številko smo zaključili prvi letnik „Demokracije“. Dosti se nas je zbralo okoli ognjišča, ki smo si ga postavili pred letom. Mejniki med dvema svetovoma je naša „Demokracija“. Vstala je v dobi našega suženjstva. „Jugoslovanska številka“, ki smo jo bili izdali o priliki obletnice jugoslovanske deklaracije, je viden znak te minule dobe — avstrijski cenzor jo je bil pobelil, toda ideje ni zatrl. Ideja se je uresničila, kot se bo slej ali prej uresničila ideja našega popolnega ujedinjenja z vsem našim Primorjem vred. „Trst“ nam je program, imeti ga moramo, če hočemo živeti svobodno. V ti zavesti smo bili izdali svojo „Tržaško številko“.

Propaganda socijalističnih idej, propaganda političnega in gospodarskega demokratizma je smoter naše revije. Ker se pa zavedamo, da korenini vsak posameznik globoko v svojem narodu, da je narodnost dejstvo, preko katerega ni mogoče iti, bomo vedno pazno zasledovali vse narodnostne probleme v smereh, kakoršne smo načrtali v „Naši poslanici“, ki je bila naš prvi temeljni kamen.

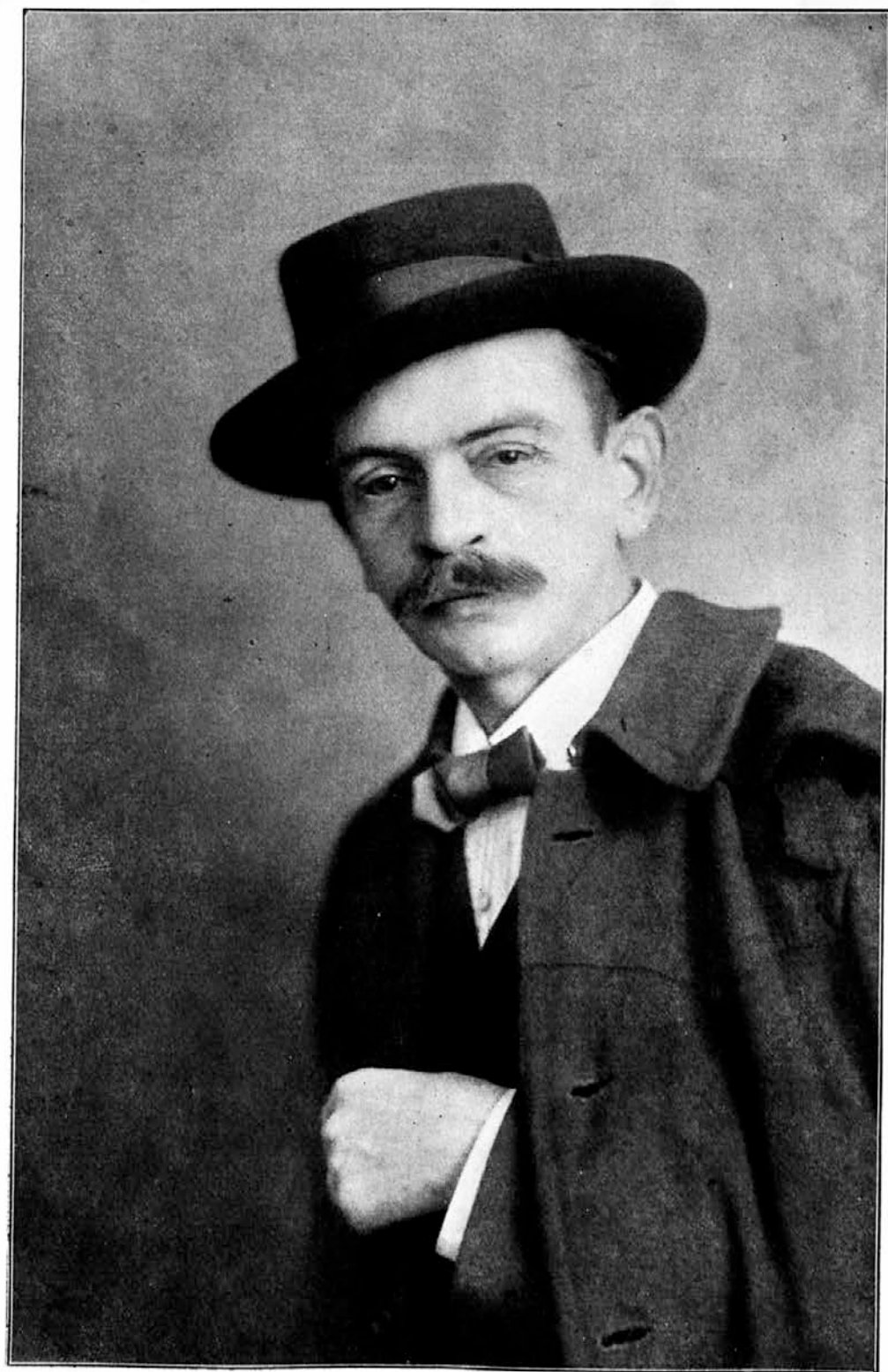
Razpošiljamo letos zadnjo številko tega pomembnega letnika, posvečena je manom našega velikega umetnika Ivana Cankarja. I on je kumoval naši „Demokraciji“. Ko smo jo snovali, se je bil zavzel za naše podjetje z mladeniškim ognjem, povsodi je agitiral za njo. V svoji umetniški intuiciji je čutil, da bo podjetje vredno življenja.

S Cankarjem se poslavljamo ob koncu prvega letnika. Nov letnik pričenjamo. Vabimo vse svoje prijatelje, da nam ostanejo zvesti in da nam pridobivajo nove prijatelje. Širimo svoj krog, da nas bo vedno več, da postanemo krepkejši in vplivnejši.

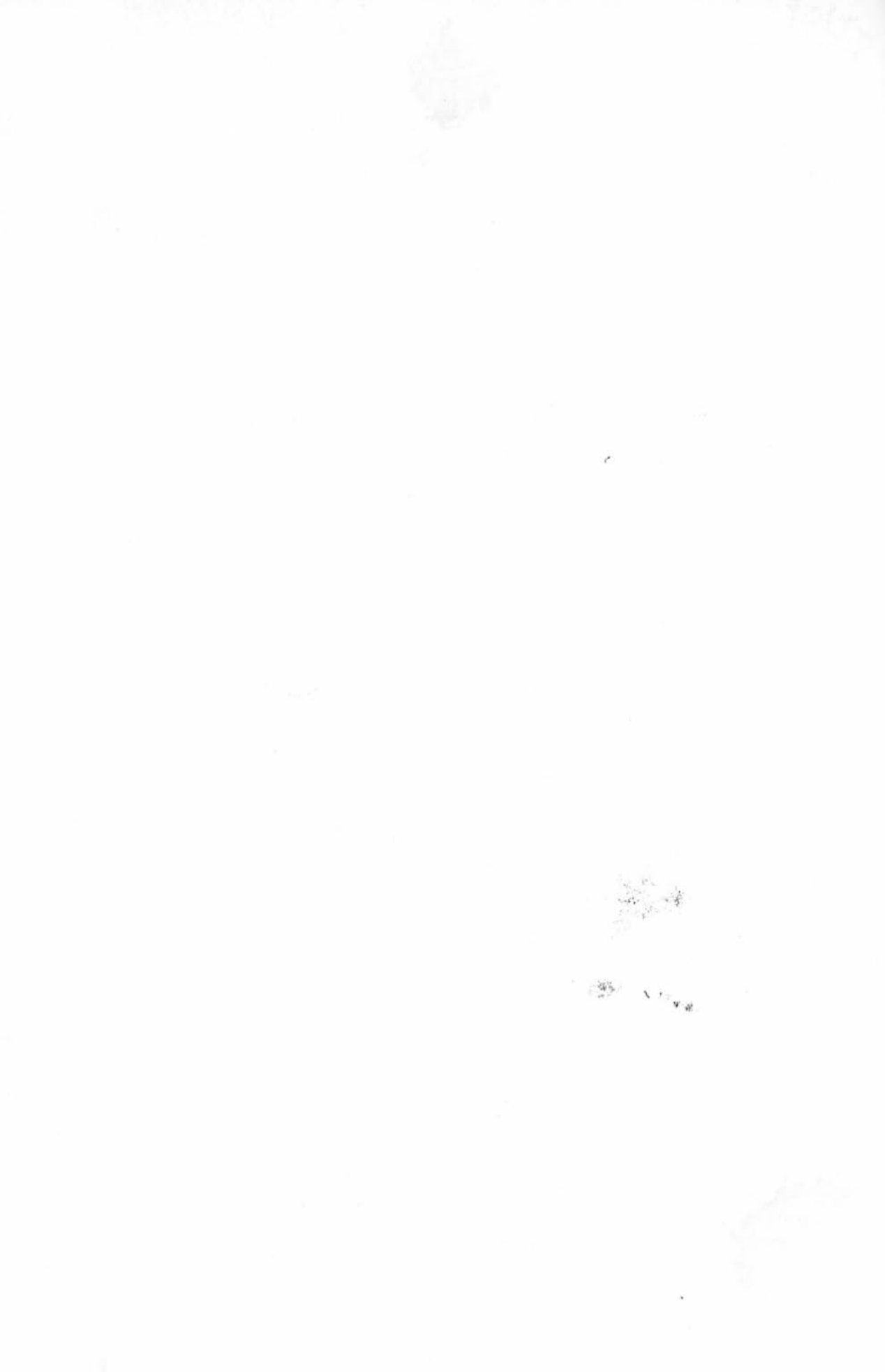
V svoji poslanici smo dejali: „Prosta, vsem pristopna je naša tribuna. Ne vprašamo po strankinem in stanovskem pripadništvu. K sodelovanju v smislu svojih idej vabimo vse, ki mislijo in čutijo demokratično in socijalistično: teoretike in praktike; vse, ki imajo kaj povedati svojemu proletarskemu narodu.“ Ponavljamo to svoje vabilo.

Socijalistična omladina.

„Demokracija“ bo veljala za l. 1919. K 20 — celoletno, K 10 — polletno, K 5 — četrtletno. Naročnino sprejema uprava „Demokracije“ v Ljubljani.

Juan Cankary

Ivan Cankar:

Kako sem postal socialist.

Bilo je v tisti blaženi petošolski dobi, ko je srce polno pesmi, glava polna upanja na sijajno prihodnost. Godilo se mi je nad vse slabo, večkrat sem bil lačen nego sit; kakor se pač godi študentu iz delavske družine. Ali nadlog nisem občutil, še prav zavedal se jih nisem. Ne samo, da nisem poznal življenja krog sebe, niti svojega življenja nisem poznal. Edino in vse na svetu mi je bila poezija; bližji od očeta, delavca, mi je bil rajni Klopstock; in bolj nego vse materine skrbi in bolečine me je zanimal en sam Prešernov sonet.

Za politiko se nisem menil. Kolikor sem od daleč slišal o nji, mi je bila ogabna kakor tista spolzka, črnožolta žival, ki se lena in smrdeča plazi po tleh in ki ji pravimo močerad. Takrat (1890—1894) se je prelivalo po Slovenskem tisto vzdihujoče slogaštvo, ki je pogasilo v našem malomeščanstvu še ono malo samozavesti, kar je je kdaj bilo, in ki je že tako jetični slovenski liberalizem spravilo čisto na berglje. Bil sem mlad. Omeleto pa obraja mlad človek samo na krožniku, v politiki nikakor ne. Demokratične klerikalne stranke v tistih časih še ni bilo; doktor Krek je šele vzgajal njene apostole. O socializmu nisem vedel ničesar, o socialni demokraciji pa le toliko, da je nekakšna politična sekta, ki je takorekoč izobčena iz cerkve in države in ki jo stražijo od vseh strani policisti in državni pravdniki. Tudi mi je bilo znano ime „nekega krojača“, o katerem so spodobni ljudje sodili, da je norec, ali razbojnik, ali pa oboje hkrati. To je bil Železnikar.

Delavcu in celo mladoletnemu vajencu se bočudno zdelo, kako da petnajstleten človek, ki je drugače brihten in za silo izobražen, ne vé ničesar o tako važni stvari, kakor je ustroj človeške družbe in sploh ničesar ne o tistem življenju, ki ga tudi sama mega krvavo bije. Ali ta genljiva nevednost ni le posledica, temveč je predpisana poglobitna zapoved, je duh in vsebina avstrijske šolske vzgoje. In ne le na vseh šolskih vratih, temveč tudi na vseh mejnikih Avstrije bi moral biti z velikimi črkami napisan strogi ukaz: „Roke na klop!“ Kolikor avstrijski študent pridobi modrosti, si jo mora takorekoč spotoma in naskrivaj pobrati na cesti; domača vzgoja mu je dá malo, šolska pa nič. Trdim celó, da šole, s kakoršnimi nas je bil avstrijski Bog udaril, ovirajo duševni razvoj človeka, da nam, rekel bi, zaplankajo razum, ker ga stiskajo ter ponavadi sčasoma res potisnejo v eno samo tesno strugo. C. kr. šole so bile že prvotno ustanovljene za posel, da vzgajajo c. kr. uradnike; ne vzgojé pa niti takih ne, temveč le c. kr. pisalne stroje. Mladenič napravi maturo, je do vrha nabasan z različnim „znanjem“, a bolj od lune in zvezd mu je tuj tisti svet, v katerem živi in na katerega je navezan z vsemi nitmi svojega bitja in nehanja. Med nami živé ljudjé, ki so bili izvrstno opravili svoje takoimenovane „študije“ in ki jih spoštljivo prištevamo cvetu izobraženstva; ali vprašaj jih o stvareh, katerih se niso bili „iz glave“ naučili, pa se boš raz-

jokal od smeha in bridkosti. Ko sem bil dovršil realko, so mi bile pač znane rodbinske razmere cesarja Nerona, poznal pa nisem politične zgodovine slovenskega naroda; vedel sem, kakšen da je bil razvoj agrarne zakonodaje v rimljanski republiki, nisem pa vedel, kakšen da je volilni red za kranjske občine.

V onih časih, kakor sem omenil, je doktor Krek učil svoje apostole. Tudi meni je prvi povedal, da so na svetu stvari, o katerih se šolski modrosti ne sanja. Nekoč, v trdi zimi, sem gazil sneg na cesti iz Ljubljane proti Vrhniki. Tam nekje na Brezovici me je dohitel s svojimi sanmi ugleden rodoljub in naprednjak ter me je povabil, da naj prisedem. Med vožnjo mi je pravil o neki knjigi, ki se ji je reklo „Črne bukve kmečkega stanu“ in ki jo je bil napisal doktor Krek. Rodoljub je bil take misli, da je knjiga dobro pisana, ali da je na vso moč nevarna in puntarska in da bi preprostega človeka lahko pohujšala. Koj sem jo iztaknil in sem jo bral. Ob tem branju pa se je pokazala vsa žalostna pomanjkljivost moje šolske učenosti. Stvari, ki bi jih bister kmet z lahkoto razumel, sem moral brati po dvakrat, da so mi bile vsaj za silo jasne. Toliko sem navsezadnje občutil, da nekaj na svetu ni v redu; ali ta nedoločni, nekako zamolkli občutek je bil že od nekdaj v meni, že od zgodnje mladosti.

Krivica, ki jo doživi otrok, pa če je bila zadela njega samega, ali če jo je bil ugledal po naključju na cesti, če je bila storjena vedoma, ali ponevedoma, se zaseka v mlado srce ter ostane tam za zmirom neizbrisljiva, napravi otroka zgodaj zrelega in zgodaj trpkega, odpira mu siloma oči, da vidi prve in nerazločne sence tistih strahot, ki se mu kasneje razodenejo v vsej okrutni goloti. Gledal sem take vsakdanje krivice, tudi na svojem telesu sem jih občutil mnogo in preveč. Vedel sem res, da je v njih nekaj zopernaturnega in zoperčloveškega, ali razložiti si nisem mogel, odkod ta zoper-naturnost. Vse, kar sem videl in okusil krivičnosti, bede, zlobe, hinavstva, vse trdo in divje življenje me je navdajalo edinole z bolestjo in studom. Namesto da bi ogle-daval in raziskaval, sem se zatekel v poezijo, o kateri sem takrat mislil, da je izluščena iz „grdega vsakdanjega življenja“ in da plava nad njim v meglenosolčnih višavah. Življenje me je teplo do krvi, jaz pa sem pilil gladke rime. Storil sem kakor kraljevič Marko, ki je mirno praznil svoj bokal, ko ga je bil črni Arapin z buzdovanom po plečih.

Kratko razdobje mojih prvih dunajskih let (nekako od 1896. do 1900 l.) je stalo za takoimenovano inteligentno mladino slovensko skoraj izključno v znamenju literature, literarnih bojov in prepиров. Listi, ki dandanašnji niti na kratko ne oznanijo novih knjig, so takrat prinašali dolge članke o čisto literarnih vprašanjih; in ljudje so take članke celó brali. Vse to po mojih mislih ni bilo edinole beg iz puste vsakdanjosti v lepšo poezijo, temveč je bilo izraz splošne nezadovoljnosti z javnim življenjem, izraz mržnje do tega življenja, ki tudi zares ni zaslužio drugega, nego mržnje in studa v obili meri. Nekam se je ta grenka nezadovoljnost morala izliti, nekje si je morala najti strugo; in našla si jo je v literaturi. Odtod tedanjih pismenih bojov brezobzirnost, ki se ni ustrašila niti osebne žalitve, niti očitne krivice.

Boji tistih let so književnosti sami donesli obilo koristi, vzdignili so jo iz mrtvila do nepričakovane višine ter jo oplodili z mnogimi novimi semeni. Veliko pa jih je bilo med tedanjo študentovsko mladino, ki v umetnosti in v lepi knjigi niso našli vsega zadoščenja, katerega so bili tam iskali. Občutili so, da je na svetu nekaj stvari, ki so važnejše od poezije. In zaslutili so, da je treba spoznati tiste sile, ki gnetejo življenje posameznika, naroda in človeštva, ne pa se jim udati na slepo ter sanjati o zvezdah. Nekateri iz najmlajšega rodú so v svojem odporu zoper gospodstvo literature segli tako daleč, da so jo sploh in kratkomalo zavrgli, tajili visoki njen pomen

za kulturno moč narodovo ter jo obsodili za škodljivo uspavanko mladine. Še letos je nekdo očitno in zaresno napisal, da pridejo časi, ko te mehkužne solzavosti, ki ji pravimo slovenska literatura, „noben pes več ne bo povohal“.

Že od nekdanj so študentje „politizirali“, ali do teh dob le bolj na nedolžno sorto. Bili so takorekoč „navdušeni živioklici“; posebno ob počitnicah. Narodno-napredna stranka, zastopnica slovenskega malomeščanstva, je že dolgo smrdela po trohnobi in je smrdela zmirom bolj. To naše malomeščanstvo ni stalo kulturno nikoli posebno visoko, politično je bilo nezrelo, zbegano in brez ciljev, gospodarsko pa je v zadnjih desetletjih strahotno propadalo. Mladina je občutila, da „tako ne gre“. In mlada garda napredne stranke se je očitno spuntala. Samosvoja in samozavestna se je polastila politike; ter jo je seveda kar koj polomila, prav po mladeniško. Cilj vsega nehanja te mladine je bil, da osveži staro napredno stranko, jo poglobi, oplodi z novimi idejami ter da jo iz čitalnic, iz plesnih dvoran in iz gostilniških „extrazimmrov“ presadi v široki narod sam. Zaradi poti, kako bi se to vstajenje napravilo, je bilo veliko prerekanja in modrovanja, nastalo je brez števila struj in strujic, ki so se med seboj neusmiljeno bičale. Vem natanko, da so bili ti mladi ljudje, razen par štrebarjev, plemeniti idealisti, ki so zares želeli svojemu narodu vse najboljše. Ali sama plemenitost v misli in volji ne zaleže, kjer ni drugih, trdnjših temeljev, kjer vsled pomanjkljive šolske in domače vzgoje ni obilo znanja, izkustva pa nič. Vse početje te mladine ni bilo spet nič drugega, nego malo krepkejši živioklic, ki se je časih glasil kakor klic „na korajžo“. Navsezadnje se je zgodilo, kar se zgodi vselej in povsod: idealisti so ostali v ozadju in so utihnili, štrebarji pa so potrgali sadove, kolikor jih je pač bilo. Napredna meščanska stranka se ni ne poglobila, ne pomladila; narobe: razdrobila se je v sebi, posurovela je ter šla nevzdržema svojo usojeno pot navzdol.

Živel sem takrat v šestnajstem okraju dunajskem, ki je ves podoben eni sami ogromni delavnici. Ta okraj ni samo trdnjava socialne demokracije, temveč obenem dom uboštva in jetike. Tam sem gledal dan za dnem stvari, ki bi morale tudi duševno plitkega in v srcu revnega človeka siliti k premišljevanju. Krivičnost družabnega „reda“ se je kar na česti razkazovala in razmahovala v vsi svoji brezsrarni goloti. Pozimi, v mrazu in snegu, so metali na ulico družine brezposelnih delavcev in „samosvojih“, stradajočih malih obrtnikov. Videl sem človeka, ki je bil brez zavesti obležal na tlaku; mislili so, da je žganja pijan; ko so poklicali rešilni voz, je zdravnik dognal, da se razcapani jetičnik ni bil zgrudil vsled pijanosti, temveč vsled gladi. Ali še na cesti mi ni bilo treba stopiti, če sem hotel gledati bedo in skrb in krivico. Stanoval sem pri šivilji, ki je izdelovala kravate za moške; delala ni le sama, vpreženi so bili tudi njeni otroci, koj ko so prišli iz šole pa vse do noči. Zaslužila je po petindvajset do trideset krajcarjev za tucat kravat. Če pa je bil trgovec čemeran, ker je slabo spal, je odtegnil, kolikor je hotel, zato ker je bilo lačnih delavk na izbiri. In kljub vsemu je za silo še izhajala — pozimi; toda poleti, ko ni bilo dela, je romalo v zastavnicu, kar je moglo romati; najprej ponižni „luksus“ delavke, prstani in uhani, naposled pa obleka in perilo kos za kosom. To družino so smatrali sosedje za „boljšo“, najbrž zato, ker je vsaki dan obedovala, ker se je spodobno oblačila in ker ni bila jetična.

Strahote, ki jih človek v vsakdanjem življenju vidi in sam doživi in ki budé sočutje mehkih duš, so le tisočera znamenja ene same težke bolezni. Človeška družba, ki zavedno ali nezavedno čuti svojo bolezen, katera je obenem njen greh, poizkuša ta posamezna znamenja zabrisati, jih ublažiti ali celo odstraniti. Vse ne pomaga nič; bolezen ostane in telo gnije dalje. Uredba družbe, tista uredba, ki je dodelila vse bogastvo zemlje in vse sadove človeškega uma kapitalu brez imena ter mu zaslužila človeštvo,

je izvirek vsega hudega; in posamezna krivica, ki se pokaže očém na cesti, je nena-
doma čisto malenkostna, navidez skoraj slučajna in zadobi svoj pravi pomen šele v
zvezi s celotno, vesoljno krivico. To spoznanje je utrdilo in poglobilo tisto zamolklo,
grenko nezadovoljnost, ki je bila od nekda v meni. — Povedal sem že, da se mi je
tedaj komaj sanjalo o socialni demokraciji. Poznal sem jo iz pisanja meščanskih dnev-
nikov, torej prav nič drugače, kakor jo večina takomenovane „intelligence“ še danda-
našnji pozna in sodi. Verjeti sem moral, da socialna demokracija na debelo in vsaki
dan posebej izdaja „narod“ — katerikoli „narod“, ali pa vse skupaj; da zapeljuje
ubogega delavca v brezdomovinstvo in brezverstvo ter ga moralno kvari; da mu obeta
paradiž na zemlji, o katerem sama vé, da je nedosegljiv; da se voditelji socialne de-
mokracije pasejo in redé ob delavskih žuljih; in kolikor je vse še takih molitvic, ki
jih molijo kakor vsakdanji očenaš in ki bi se dale vse skupaj spraviti v kratke in je-
drnate besede rajnega dunajskega kralja Luegerja: „Die Leute, die am ersten Mai in
den Prater ziehn, sind lauter Lumpen!“ — Nikoli nisem imel veliko zaupanja do pameti
in poštenosti meščanskih dnevnikov; do pameti še posebno ne. Zaupanje je bilo še
hujše omajano, ko sem došel sčasoma do prav zanimivega izkustva. Razložil sem
namreč kmalu že od daleč organiziranega delavca od „divjaka“; ne po rdečem nageljnu,
po krvavi kravati, temveč že po hoji, po obleki, po obrazu, po vsem vedenju. Morda
ni živel nič lažje od drugih, morda je bil tudi sam že okusil, kaj da se pravi brezposel-
nost in beda; vse na njem je razodevalo ponos in samozavest, vero vase in v pri-
hodnost; torej same čednosti, ki jih je v Slovencih preklicano malo, v slovenskem
meščanstvu pa čisto nič.

Sedel sem nekoč v dunajski kavarni in sem bral „Neue Freie Presse“. Ta list
ni samo glasilo dunajskih nemško govorečih židov, temveč tudi glasilo avstrijske inte-
ligence vseh narodnosti in vseh vér. Vvodni članki, ki jih v palestinsko pojočem slogu
piše gospod Moriz Benedikt, so avstrijski evangelij. Tisti dan je pisal gospod Bene-
dikt o nekem štrajku, ob katerem je prišlo do tepeža in krvi, ter je nazadnje ves
užaljen vzkliknil: „Das sind die Argumente aus der SchwarzschanierstraÙe!“ Šel sem
koj iz kavarne pogledat, kaj da se godí v tisti SchwarzschanierstraÙe in kakšni posebni
argumenti da rastejo tam. Ugledal sem prav doli ob tlaku dolgo vrsto oken, ki so
gledala na cesto iz nekake zelo prostorne kletí; tam spodaj je takrat živila „Arbeiter-
Zeitung“, osrednje glasilo avstrijske socialne demokracije.

Spoznal sem res prav kmalu, da so argumenti iz SchwarzschanierstraÙe vse drugačni
od onih iz Fichtegasse, kjer je domoval Moriz Benedikt. Prav kmalu pa sem tudi občutil,
kar sem še krepkejšé občutil pozneje, ko sem bral znanstvene knjige o socializmu:
da ne berem novega, tujega evangelija, temveč da sem bil vse to spoznanje že ob
mukah in dvomih sam v sebi doživel; ter da sta mi znanost in zgodovina le dodo-
brega dokazali, kar mi je bilo povedalo življenje samo.

Tako sem prav nakratko in le v poglavitnih črtah narisal pot, ki jo napravi
„šolan“ človek do socialne demokracije. Mislim namreč, da se tudi drugim ni godilo
veliko drugače nego meni. Preplezati mu je treba trudoma devetkrat devet plotov, ki mu
jih stavijo stare, priučene in posvečene fraze, dokler mu trpkost življenja, stud do
„narodne“, „napredne“ in „krščanske“ politike ter naposled znanstveno spoznanje ne
pokažejo tistih ciljev, ki so vredni njegovega razuma in njegovega srca. Tako poli-
tično prepričanje in tako svetovno naziranje, ki si ga je priboril človek sam, mu je
nadvse dragoceno in mu ga ne more vzeti nobena sila na svetu. —

To črtico mi je bil izročil Cankar v poletju l. 1913. kot prispevek za „Družinski koledar“, ki ga je nameravala izdati „Splošna delavska zveza Vzajemnost za Kranjsko“ za l. 1914. Koledar ni prišel zaradi tehničnih ovir v tisk. Pisatelj je dovolil, da lahko objavim črtico v kakem strankinem listu, kar se mi pa zaradi razmer, povzročenih vsled vojne, ni zdelo umestno; ob Cankarjevi smrti sem ga izročil uredništvu „Demokracije“, da ga objavi.

I. Kocmur.

Ivan Cankar:

Slovenci in Jugoslovani.

(Predavanje Ivana Cankarja v ljubljanskem „Mestnem domu“ 12. aprila 1913.)

Preden razložim svoje skromne misli o takoimenovanem jugoslovanskem vprašanju, kolikor se nas Slovencev tiče, moram nekaj povedati, kar bi bilo drugače samo ob sebi razumljivo, kar pa je dandanašnji treba še posebej poudariti. Izjavljam namreč, da ne govorim v imenu nobene stranke, še manj pa seveda v imenu celokupnega naroda, temveč čisto ponižno samo v svojem imenu. Ta izjava je bila potrebna zategadelj, ker sem v teh zadnjih tednih in mesecih opazil, kako govore v imenu celokupnega naroda oblastni ljudje, ki si jih ta narod prav gotovo ni bil izbral za svoje besednike. Morda se bo malokdo strinjal z menoj, toda vsakdo ima pravico do svoje lastne pameti in razsodnosti, in vsakdo ima pravico ter celo dolžnost, da pové, kar misli. To je sicer v naših krajih in posebno dandanašnji nekoliko nevarno. Človek lahko riskira, da ga naženó s kolom in blatom, o čemur bi znal zapeti bridko pesem dr. Rostohar iz Prage. Toda o tej aferi pozneje! —

Zmage balkanskih držav so na mah potisnile jugoslovanski problem v ospredje evropskega zanimanja. Evropa se je pravzaprav šele zavedla, da ta problem res eksistira. Oznanili so ga svetu srbski in bolgarski topovi. Žalostno je, da je bilo tega oznanenja treba. Mi Slovenci se odkritosrčno veselimo ob sijajnem razmahu svojih južnih bratov. Ali to veselje nam grení misel, da so ob tem razmahu tekle cele reke mlade, sočne krvi. Srd mora obvladati vsakega pametno in pošteno mislečega človeka, če pomisli, da bi tega strašnega prelivanja krvi ne bilo potreba, ako bi bila Evropa s svojo mizerno diplomacijo tisto, kar pravi, da je, kar pa nikoli ni bila in kar žalibog najbrž tudi nikoli ne bo — namreč zaščitnica kulture in civilizacije. Od berlinskega kongresa sem, torej dalj nego trideset let, je Evropa redila in pasla na stroške svojih narodov cel tróp postopajočih grofov in baronov, da so premišljevali o položaju na balkanskem polotoku. Če bi bili premišljevali še nadaljnih trideset let, bi bilo ostalo najbrž vse pri starem. Srbom in Bolgarom se je zdelo tako reševanje njih življenjskega vprašanja malo predolgo in predolgočasno, zato so ga kratkomalo sami rešili pri Lozengradu in pri Kumanovu.

Kakor nam je znano iz dnevnih časopisov, ni bila taka rešitev balkanskega problema kar nič po volji evropski diplomaciji, posebno pa ne avstrijski. Diplomacija živi od problemov in če se problemni kar tako in brez nje rešujejo, kaj naj potem še počné naši zelo dragi Berchtoldi? Videli smo in še gledamo, kako se je besno razpenilo vse, kar leze in gre po dunajskem Ballplatzu in njegovi okolici. Kdor bi gledal to reč iz daljave, bi se mu zdelo odurna in smešna obenem. Avstrijska diplomacija

je bila doslej podobna stari, brezzobi, godrnjavi babnici, ki sedi v zapečku in vrti rožni venec v rokah. Naenkrat pa je ta babnica pobesnela, planila je iz zapečka ter maha s svojim rožnim vencem naokoli, v začudenje in zasmeh vsem sosedom. Za nas Slovence pa to nikakor ni samo odurna in smešna komedija; preveč krvavo smo udeleženi, da bi se mogli smejati. Če kdo doslej ni vedel, je moral spoznati zdaj, da nismo samo Slovenci, še manj pa samo Avstrijci, temveč da smo ud velike družine, ki stanuje od julijskih Alp do Egejskega morja. Ko je počil na Balkanu prvi strel, se je oglasil njegov odmev v naši najzadnji zakotni vasi. Ljudje, ki se svoj živ dan niso brigali za politiko, so s sočutečim srcem, ne samo z zanimanjem gledali na to veliko dramo. In v nas vseh se je vzbudilo nekaj, kar je zelo podobno hrepenenju jetnika. Vzbudilo pa se je v nas še nekaj drugega, vse bolj pomembnega in dragocenega — iskra tiste moči, samozvesti in sile življenja, ki se je bila razmahnila na jugu, je planila tudi na slovenska tla. Slabič je videl, da je brat močan in začel je zaupati vase in v svojo prihodnost. Kako čudno se to zaupanje časih izraža, bom povedal malo pozneje. —

Ko so topovi oznanili jugoslovansko Veliko noč, se je spomnila tudi naša ljuba oficijalna Avstrija na jugoslovanski problem in ga je začela po svoje reševati. Najprej je na Kranjskem, Štajerskem in v Dalmaciji zaprla nekaj ljudi zaradi veleizdaje, nato je dala na dunajskem Grabnu preteptati par srbskih študentov, naposled pa je Srbiji in Črni gori napovedala papirno vojsko. Na ta način je jugoslovanski problem rešen za grofa Berchtolda, za druge navadne ljudi pa je ostal prav tako nerešen in kompliciran, kakor je bil. — Za človeka z naravno kmečko pametjo, ki bi prav nič ne vedel, kaj je diplomacija, kaj politika in kaj državni pravdnik, bi ne bil jugoslovanski problem kar nič kompliciran in bi sploh noben problem ne bil. Tak človek bi rekel: „Če mislijo ti štirji narodi, da so si sorodni in da bi najlažje in najboljše živeli, če bi bili združeni, naj se zgodi po njih želji, naj si v božjem imenu zgradé zvezno republiko jugoslovansko! Koristen za vesoljno človeštvo je samo narod, ki je zadovoljen in ki ima pogoje in prostora, da uveljavi vso svojo moč!“ — Saj sem rekel: tako bi govoril človek, ki se svoj živ dan ni pečal z evropsko politiko, z avstrijsko še posebno ne. — Tak človek z naravno kmečko pametjo pa bi moral obsoditi in zavreči ves sedanji ustroj človeške družbe, zato ker je bil že vnaprej obsodil in zavrgel njega žalostne posledice, takoimenovane mednarodne probleme.

Ta najnaravnejša rešitev jugoslovanskega vprašanja se nam vsem zdi doslej še utopija in je morda res. Ovire so tako silne in mnogoštevilne, da se nam zdé popolnoma nepremagljive. Utópije pa imajo že od nekdaj to čudno lastnost, da se ponavadi uresničujejo. Okoli l. 1850. je Heinrich Heine, ki gotovo ni bil neumen človek, imenoval združeno Nemčijo „zimsko bajko“. Veliki mislec, filozof in zgodovinar Max Stirner se je l. 1856. krvavo norčeval iz študentov-idealstov, ki so sanjali o Veliki Nemčiji. Petnajst let pozneje so v Versaillesu kronali Viljema I. za nemškega cesarja. S to primero sem hotel le reči, da z utopijami previdno ravnajmo. Ali ker sem že pri zgodovinskih spominih, naj omenim še nekaj. Ravno prej sem še zabavljaj na oficijalno Avstrijo in njeno diplomacijo, zdaj pa bi jo najrajši prosil odpuščanja. Zgodovina nas namreč uči, da je bila neumnost avstrijske diplomacije zmirom največji blagoslov za evropske narode. Če bi avstrijskih diplomatov ne bilo, bi se bilo rojstvo Velike Nemčije in Velike Italije najbrž hudó zakasnelo. Tudi zdaj je že z vso gorečnostjo na delu in morda se ji sčasoma res posreči, da vtelesi jugoslovansko utópijo. Vse se vrši prav po naukih Heglove dialektike: kadar doseže neumnost svoj višek, se

prevrne v modrost. Če bi sedel na Dunaju namesto grofa Berchtolda kak angleški državnik, bi bil po prvi srbski zmagi prisilil avstrijske in ogrske mogotce, da bi dali Jugoslovanom tóstran črnorumenega plota tiste pravice, ki jim gredó. Iz Zagreba bi napodil Cuvaja kakor garjevega psa, v Bosni bi parlament smel biti parlament tudi takrat, kadar ne parira, Dalmatinci bi smeli razobešati pisanega platna, kolikor jim drago, na Slovenskem pa bi še ne smel biti veleizdajalec vsak natrkan dacar, če po jugoslovansko kihne. Tako bi ravnal angleški državnik in bi mislil, da je moder. Avstrijsko-ogrski državniki pa ravna jo narobe in so zato še modrejši. Najzvestejše, priznane in v ognju preizkušene patriote, namreč Slovence in Hrvate, pehájo z vso silo v iredento. Človek je že tako ustvarjen, da v temi nezavedno pogleda tja, odkoder prihaja luč. Mati Avstrija bi storila pametno, če bi prinesla v hišo nekaj luči, da bi otroci ne gledali skozi okno. Ali — da ostanem pri tej primeri — namesto, da bi tako storila, se žéne in trudi, da bi upihnila še tisto luč, ki sije zunaj, ter podi otroke od okna. —

Ni dolgo temu, kar je na Dunaju predaval o balkanskem problemu neki gobezdavi nemški žurnalst iz Berolina, Maksimilian Harden po imenu. Ta mož piše sicer sila skisano nemščino, pa je slaven, zato ker je pred zdavnimi leti bajé izpraznil z Bismarckom steklenico vina. Tega moža je šel poslušat grof Berchtold v družbi drugih diplomatov in visokih glav. In Harden je rekel, da Nemčija in Avstrija ne smeta pustiti, da bi se zgradila slovanska trdnjava na jugu, ob adrijanskem in egejskem morju. Te besede so bile pač nesramne, kajti Jugoslovane je bila postavila ob Adrijo zgodovina brez dovoljenja Hardna in Berchtolda; ali kakor so bile nesramne, povedale niso nič novega, temveč razodele so le bistvo in vsebino vse avstrijske jugoslovanske politike. Oficijalni Avstriji, eksponentu nemškega imperijalizma, so Jugoslovani enostavno napoti. Izseliti kam v Kanado ali v Južno Ameriko jih ravno ne more vseh do zadnjega, zato pa ovira njih politični, gospodarski in kulturni razvoj, kjer more in kolikor je v njeni moči. Sicer izgleda nekam čudno, da sovraži država velik del svojih lastnih državljanov; ali vendarle se to čudo vrši. V Bosni parlament brez pravic, na Hrvaškem Cuvajev absolutizem, v Dalmaciji veleizdajniški procesi, na Slovenskem nasilna germanizacija — to je jugoslovanska politika oficijalne Avstrije.

Ideali grofa Berchtolda pa seveda niso naši ideali. Že prej sem dovolj jasno povedal, kateri da je tisti daljni cilj, ki nam vsem živi v naših srcih, ki je naturen in ki se bo torej konečno kljub vsemu in vsem tudi uresničil, kakor se prej ali slej uresniči vse, kar ukazuje narurni razvoj. Daljni cilj, sem rekel; zakaj ovire, ki so na poti do njegovega vtelešenja, so danes vsaj navidez še nepremagljive. Jugoslovanska plemena so razdrobljena v pètero držav in pol. V avstro-ogrski monarhiji sami smo takorekoč razsekani na drobne kosce. Politični stiki med temi kosci so malodane onemogočeni. Lahko bi rekel, da je v političnem oziru, kljub enemu žezlu in eni himni Zagreb skoraj dalj od Ljubljane, nego Pariz ali Madrid. Treba bo silnega npora in dolgega potrpljenja, da se izravna, kar sta izkrivenčila zgodovina in pa zlohorna politika. V zadnjih letih smo začeli iskati potov, da pridemo do političnih stikov vsaj med onimi kosi Jugoslovanstva, ki so obsojeni na življenje v monarhiji. Po mojih mislih smo zares našli pot, ki je za zdaj edino možna in primerna — to pot namreč, da se seznanjajo in zblízujejo sorodne in politične stranke v posameznih deželah. Slovenska socialnodemokratska stranka je pred štirimi leti sklicala v Ljubljano jugoslovansko konferenco, katere so se udeležili zastopniki vseh jugoslovanskih bratskih strank, — samo Bolgara, če se prav spominjam, ni bilo nobenega. Kar se je tam govorilo in sklepalo, zame ni toliko važno, kakor že samo dejstvo, da so zastopniki

delavstva vseh jugoslovanskih narodov začutili potrebo medsebojnega razgovora. Neprijetno mi je bilo edinole, da se konferenca ni omejila na strankine in politične zadeve, temveč da je mimogredé sklepala tudi o čisto kulturnih in celó jezikovnih vprašanjih. Prepričan sem, da prihodnja koferenca te napake ne bo ponovila. — Razen socialnodemokratske stranke je stopila preko slovenske meje tudi S. L. S. Storila pa je to na zelo ozkosrčen način. Morda so njeni voditelji ob tej priliki sami občutili, kako fatalno je, če ima konfesija važno besedo v politiki. Dejanski je ta stranka uveljavila svoje jugoslovanstvo s tem, da se je združila, naravnost spojila s starčevičansko stranko v Banovini. S tem, da si je bila naprtla zaprašeni pravaški program, si je sama postavila meje, preko katere ne more nikamor. — Narodno-napredna stranka ima že od nekdanj ozke stike s hrvaško-srbsko koalicijo, ali ti stiki so večidel samo žurnalistiški. Predlagan in nameravan je bil sestanek zastopnikov naprednih jugoslovanskih strank v monarhiji, pa do tega doslej še ni prišlo. — Vse to stremenje po sporazumu in zbližanju med posameznimi političnimi strankami četverih jugoslovanskih narodov se mi zdi naravno, potrebno in razveseljivo. Kmalu bi bil ponosen, da se o tej stvari največ in skoraj edino prizadevajo Slovenci, naj se že prištevajo tej ali oni stranki. Toda v tem hvalevrednem prizadevanju se je pojavilo še nekaj drugega, kar ni prav nič naravno, prav nič potrebno, še manj pa razveseljivo. To je poglavje, ki je žalostno in smešno, ali žalostno precej bolj. —

Kakor ste videli, sem smatral jugoslovanski problem za to, kar je: namreč za izključno političen problem. Za problem razkosanega plemena, ki se v življenju človeštva ne more uveljaviti, dokler se ne združi v celoto. To je vse! Kakšno jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celó jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira. Morda je kdaj eksistiralo; toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme razcepilo v četrto narodov s četrtem čisto samostojnim kulturnim življenjem. Po krvi smo si bratje, po jeziku vsaj bratrance, — po kulturi, ki je sad večstoletne separatne vzgoje, pa smo si med seboj veliko bolj tuji, nego je tuj naš gorenjski kmet tirolskemu, ali pa goriški viničar furlanskemu. Bodi tega kriva zgodovina, bodi kriv kdorkoli — jaz, ki dejstvo konstatiram, ga čisto gotovo nisem zakrivil. Nevarno je, dandanašnji take banalne resnice očitno povedati. Zadnjič je mlad znanstvenik, dr. Rostohar, napisal v svojem listu „N. M.“ jako pameten članek. Razložil je, kako da je neokusno in umazano, kako se vsa slovenska javnost obupno obeša za renegatsko surko Stanka Vraza; nadalje je še namignil, da bi bilo dobro, če bi se spomnili, da na slovanskem jugu nimamo samo Lozengrada in Kumanovega, temveč, takorekoč in brez zamere, tudi Maribor, Ljubljano in Trst. Navsezadnje pa jo je Rostohar — in v tem se je izkazal pravega in pristnega Slovenca — polomil. V svojem pravičnem srdcu zoper gobezdave in protikulturne apostelne vrazovanja je namreč šel ter je mimogredé pozdravil Berchtolda in njegove Albance. Morda se Rostohar že kesá, da je to storil; zato mu bodi odpuščeno. Grof Berchtold je brez težave prestal že toliko klofut, da mu en sam Rostoharjev kompliment tudi ne bo škodoval. —

V jedru svojega članka pa je imel dr. Rostohar popolnoma prav; in izpregovoril je zeló ob pravem času. Kaj je bila glavna vsebina in misel njegovih izvajanj? Povedati hočem to malo manj okorno in malo bolj naravnost, kakor pa je znal povedati nesrečni dr. Rostohar:

Poglavitna naloga, ki je prisojena nam Slovencem ob reševanju jugoslovanskega problema, je tale: uveljavimo svoje jugoslovanstvo za zdaj le vtoliko, da se vsi

skupaj, kolikor nas je, naučimo na izust stari srbsko-hrvaški rek — „Uzdaj se úse i u svoje kljúse!“ — Toliko bodo priznali gotovo tudi najbolj hripavi Ilirci: ako pride kdaj do političnega združenja jugoslovanskih narodov — in ne samo moja vroča želja je, temveč tudi moje trdno prepričanje, da do tega združenja res pride — tedaj se to ne more zvršiti drugače, kakor da se združijo enakopravni in enakovredni narodi. Že sama ta enostavna misel nam kaže polje, kjer moramo orati in sejati ne le zase, temveč za vse jugoslovanstvo. To pa je naše lepo domače slovensko polje. Pod avstrijskim valptom, v svoji ječi in revščini in mnogoštevilnih nadlogah smo povzdignili svojo kulturo tako visoko, da je kràs in veselje. To je izraz narodne moči, ki ne zaostaja prav nič za tisto močjó, ki se je pojavila pred Lozengradom in pri Kumanovu. Glejmo, da bomo v sebi zdravi, močni in vsaj duševno bogati (če že ne drugače), tako da nekoč ne pridemo k bratom prosit miloščine, temveč da jim prinesemo darov; ali pa še boljše — da si pridejo bratje sami po te darove, preden bi jih mi ponujali. —

Naši do omedlevice navdušeni Ilirci pa niso pozabili samo na slovensko kulturo (slovenskega jezika itak nikoli niso znali), ne samo na Trubarja, Prešerna in Levstika, temveč pozabili so navsezadnje kar sami nase, na svoje imé in na svojo domovino. Pravega Ilirca je sram, da stanuje v Ljubljani, ne pa v Šabcu ali vsaj v Varaždinu. —

To, kar Ilirci počenjajo, je že delirij. Hvala Bogú, da teh Ilircev ni veliko — skoraj na prste bi jih lahko naštel. Meni se ne dá očitati, kar so očitali Rostoharju, da ne pridem med ljudi, med ljudstvo. Še prav zelo pridem med ljudstvo; in če bi hotel povedati, kaj si misli preprost človek o jugoslovanstvu kakor si ga Ilirci mislijo, bi moral biti grob. O kakšni ilirski navdušenosti pa v slovenskem narodu še govora ne more biti — to veste prav dobro vi sami in neumno bi se mi zdelo, če bi se lagali drug drugemu v obraz.

Ostane še stvar, ob kateri človek ne vé, če bi se razsmejal, ali razjokal. To je jugoslovansko jezikovno vprašanje, ki ga niso bili postavili avstrijski diplomatje, mojstri v neumnosti, temveč navdušeni ljudjé, ki nobenega jezika ne znajo. Posledice tega vprašanja že trdo občutimo — naši listi pišejo tako zanikerno slovenščino, da se zgražajo ob nji že vpokojeni poštni uradniki. Jaz spoštujem radikalnost, ki je bila od nekdaj lepa čednost mladine. Ali če ta radikalnost zahteva, da pade slovenščina, samo zató, ker sta padla Odrin in Bitolj, tedaj hvaležno odklanjam to radikalnost. — Zadnjič me je srečal na cesti znanec: „Odrin je pal!“ — „Je že prav, že prav, ampak srečke umetniške loterije še vendarle niso razprodane!“ —

To je: premalo gledamo nase, premalo mislimo nase! Ljudjé so zdaj med nami — saj jih lahko vsak dan slišite — ki bi nas najrajši kar prodali — kaj prodali — kar dáli vbógajme. Imenuj se dandanes v Ljubljani Slovenca, pa boš tepen, ne od nemških, temveč od ilirskih šovinistov.

Meni pa se le zdi, da ostanemo pri tej svoji stari in naturni misli, kljub vsem radikalno-narodnim strahopetcem. Strahopetci, res, to je prava beseda! Zakaj še pred par dnevi sem bral izpod peresa takega oblastnega Ilirca članek, ki odklanja naš stari narodni program, zedinjeno Slovenijo, iz edinega razloga, ker bi tega programa uresničenje ne bilo po volji Nemcem! Takemu radikalnemu učenjaku postavimo kar spomenik!

Najbolj gnusni, res — gnusni —! pa se mi zdé tisti ljudjé, ki čisto brez vzroka in brez povoda spravljajo v zvezo s političnim jugoslovanskim vprašanjem še slovenski jezik. Kar ponujajo ga, kar mečejo ga čez mejo, še ne vprašajo, kdo bi več

zanj dal. Jaz še nisem videl Hrvat, ki bi prišel ponujat k nam svojo hrvaščino. Pri nas pa je drugače! („Slovenec“, — „Matica“!) Tako smo siti svoje kulture, da nam je že odveč in da bi jo najrajši kar vrgli čez plót. —

Rekel sem, kaj da je naj bolj potrebno in edino koristno, če hočemo doseči svoj slovenski kulturni in svoj jugo slovanski politični cilj. Naj dela vsak kakor mu je dano; jaz sem delal! —

*

To predavanje je imel Cankar na povabilo „Splošne delavske zveze Vzajemnost za Kranjsko“. Čez teden dni je že poročala „Zarja“ (št. 562, 21. IV. 1913): „Avstrijska balkanska politika. Deželno sodišče je na ovadbo policijskega ravnateljstva uvedlo proti pisatelju sodrugu Ivanu Cankarju kazensko preiskavo, zaradi — zadnjega njegovega predavanja v „Mestnem domu“ ... Policija je iztaknila v predavanju — pregrešek po § 305 ...“ In prihodnji dan je poročala „Zarja“ o novem junaštvu politične oblasti. Zaradi Cankarjevega predavanja je bila razpuščena „Vzajemnost“. Deželna vlada je utemeljevala razpust s tem, da je priredilo politično predavanje.

Obravnavo proti Cankarju je bila 21. avgusta 1913. ob 4. popoldne. Cankar je bil obsojen na teden dni zaporu. Zaprt je bil v ljubljanski justični palači. „Zarja“, št. 687 z dne 19. septembra 1913. je prinesla sledečo notico: „Sodrug Ivan Cankar je danes zjutraj prestal svojo sedemdnevno kazen v zaporu ljubljanskega deželnega sodišča. Poznati mu ni, če se je kaj poboljšal.“

Fran Albrecht:

Bojevnik Ivan Cankar.

Ob zatonu trdnega devetnajstega stoletja, izčrpanega od filozofskih razglabljanj ter izbičanega od naporov industrije in njenega priganjača — kapitala, ko je v tedanji umetnosti zacarovala blazirano-elegantna gesta fin-de-siecla, ki so ji rekli francoski esteti dekadence, so v slovenski provincijalni književnosti vstali štirje mladi možje, sveži in novi, ki so s svojim nastopom takoj in istočasno predramili zatohlo idilo naše javnosti. Bil jim je širji pogled, odprt in nezavešen, njih duše je opojil sok zapadno-evropskih starih in žlahtnih kultur. Zato je bila njih beseda vsa nova in nezaslišana, skoro predrzna v svoji nečuveni lepoti, njih izraz dojmivejši, svetel in pojoč. Toliko zdravja je bilo v njih, toliko prirode in sočnih sil, a hkrati toliko bolesterne nežnosti, telesne in duševne, da sta dva od njih, ki sta v svojih delih označevala najprirodnejšo silo in zdravje, že ob početku svoje poti omahnila v prerani grob. Zadušila ju je atmosfera, težak pritisk našega kulturnega ozračja, ki je na Slovenskem še malone vsako svobodno kretnjo in silnejši razmah zajel v svoje neizbežno prokletstvo. Po Ketteju in Murnu sta ostala samo še dva in zdaj po niti dveh desetletjih, ob razcvetu nove dobe, edine v slovenski zgodovini, je pal v grob tretji, najmarkantnejši med vsemi, inspirator in inicijator te sijajne generacije — Ivan Cankar. Ni ga več in „Slovenci smo postali ubožnejši“, je ob njegovem grobu, tragično razvnet, vzkliknil razbolesteni drug njegov, O. Župančič.

* * *

Ob tem grobu stojimo danes in ne vemo, kaj bi ž njim. Kaj bi s tem grobom, ki se je nenadoma odprl sredi vseobče radosti narodovega osvobojenja?

Zdaj ko je treba živeti, živeti slehernemu med nami tisoč življenj s postoterjeno silo, ugasne narodu mož, ki je bil sol te zemlje, pesem teh rek, vonj teh lesov in livad. Zdaj ko se je duša slehernega obrazujočega umetnika razlila v svoj pra-element, ob novem rojstvu prejela nov krst, da se dvigne samosilna s svojimi v vesoljstvo segajočimi krili v najsmelejši polet do novih, neodkritih obzorij, ko je vsak misleči duh slovenski oplojen od težkega bogastva te dobe, najsijajnejše v ubožni historiji naše minulosti, — je onemela beseda najzgovornejšemu in najizrazitejšemu glasniku te duše slovenske. Ivan Cankar je mrtev.

Pa kaj je bil Ivan Cankar narodu slovenskemu? Kaj je pomenilo to štiridesetletno življenje tega naroda kulturi, njegovi slji navzgor — k svobodi in solncu? Težak je odgovor, pretežak, da bi ga dostojno pretehtali v vsem jedru danes, ko si še najboljši in najgloblji med nami čestokrat spričo njegovih del morajo priznati, da ne doumevajo njih poslednjih lepote in globine, ter mnogim in premnogim ime tega pisatelja — ni težki smisel in pomen, marveč samo plehki zvok. A on je pridrli v seme naroda, segel mu je do najtanjših zavesti srca in duha, socialno in umetniško je revolucioniral in preobrazil to klaverno predvojno dobo ter ji odtisnil „aere perennis“ znake svoje granitne osebnosti; vso najmlajšo generacijo naše inteligence, dovzetno umetniškim težnjam svoje dobe, je duševno preosnoval, oplojil jo idejno, poostril njih kritičnega duha in jo uklenil v neizbežni čar svoje besede. Bil je velik in opasen, da, celo škodljiv je znal biti ljudem, ki si še niso s svojo voljo ustalili pogleda na svet in ljudi; a njim, ki so močni v sebi, je pomenil vedno najvišji vzgon slovenskih umetniških možnosti in najdragocenejši izraz socialne in kulturne zavesti tega naroda. Res, neskončno opasen — kakor vsak umotvor, vsaka nova lepota — je tistim mladim in neizzorelim srcem, slabotnim, brez volje in razneženim ta slovenski princ Paradoks, a vzlic temu in prav radi tega je učitelj in voditelj svojega naroda.

Prišel je med to ljudstvo „samih sužnjev, hlapcev in tlačanov“, prišel ob času, ko je klonila naša zavest na obupni nivo, ob času, ki je zmaterijaliziran, aboten, licemerski in brez poleta, že smrdel po razpadu — prišel s svojo dušo, polno najfinjših sublimnih sentimentov, raznežen do bolečnih naslad, silnih ljubezenskih iluzij čustvenega in bogatega srca, žejnega najvišjih lepote in svoboden neuklenjen duh. In komaj se je razgledal naokrog, že je iz silnega razočaranja bruhnil gnev in žolč iz njega.

Prvi njegov nastop v javnosti je izzval vale ogorčenja, ki so se še nadkriljevali ob vsakem poznejšem nastopu. Tesnosrčno nerazumevanje je obsodilo njegovo „Erotiko“, to zbirko najnežnejše muzike liričnih impresij, verzov, kakor spletenih iz zasanjanega luninega soja, ki mu je vzcvetel in privrel iz srca, a hkrati polnih drznih skokov mladega anarhista, heinejevskih kapric, ne posebno globokega cinizma in z otožno noto sentimentalnosti — skratka ta zbirka pesmi, najvernejša slika mladosti, neizzorela še, a smela in lepa in najmuzikalnejša med vsemi, je bila obsojena na smrt. Kako naivno početje! Kakor da je mogoče tako silni, bogastva in vstvarjajočih sanj prekipavajoči mladosti, kot so jo razodevali Cankarjevi lirični prvenci, povezati krila, ukleniti k tlom v spokorjeno povprečnost in nasilno udušiti njen umetniški izraz. Ivan Cankar, dasi nežen in čustven do skrajnosti, se tudi ni, kakor svoje dni mehkobni Gregorčič spričo grobega nerazumevanja umetniških stremeljenj s strani borniranega, amuzičnega kritika, ogrnil v plašč ranjene užaljenosti. O, nasprotno! Kot veliki Anglež Byron, ki je postal velik poet šele, ko mu je kritika raztrgala njegove prvence, tako, se zdi, je tudi Ivan Cankar kakor pričakoval, da ga izzove kdo. Zakaj boj — to je bil njegov element. Res da mu je kanilo razočaranje v dušo in se zažrla vanjo, pa to razočaranje je vzbudilo v njem najjačjo umetniško silo njegovo — satiro. V epilogu k

drugi izdaji „Erotike“, pisanem z grenkim humorjem, ki je zaeno prva njegova umetniška izpoved, se že očitujejo ti znaki satiričnega genija, ki si spleta svoj bič, da je zamahnil potem ž njim preko slovenske javnosti, te malomestne tržke družbe s svojo gnilobo, zlaganostjo in korumpiranostjo v politiki in umetnosti — s toliko vehementno, neukrotljivo in razljučeno ljubeznijo, kakor nihče pri nas dosihmal. V tej stopnjevanji sili, ki jo je razvil do nezaslišanih višin, je presegel sam sebe, trhlo osebnost kreature, razmeknil ozke ograje lastnega jaz-a, iz kojega poganja sleherna satira, razširil krog groteskne in zakotne omejenosti slovenskega rovtarskega filistra v občečloveški problem socialno-etičnih vrednot in se s tem uveljavil za enega največjih slovanskih satirikov. Te „Zgodbe iz doline šentflorjanske“, ta „Krpanova kobila“, ta „Bela krizantema“ so najdragocenejši dokumenti dobe in niso samo slike naših razmer, marveč spadajo častno tekmujoč z enakovrednimi na svetovni trg. Intelektualci očitajo Cankarjevi satiri, da pretirava, ruši in meri preko cilja; ampak intelektualec je človek, ki čita črke in sliši samo izgovorjeno besedo; ne čuje tišine, ne čuti smisla in vonja, tistega skrivnostnega fluida, ki je bistvo in kriterij vsake umetnosti, kakor je bistvo satire, da z žgočim jedom ruši, pali in pretirava. Nápak je, ako si osebna domišljavost domneva, da je Cankarjev gnev v „Krpanovi kobili“ naperjen proti gospodu Govekarju; naperjen je proti govekarjanstvu; „Hlapci“ niso izliv mržnje proti učiteljstvu; njih besni protest velja javni demoralizaciji, ki ji je pred nedavnim časom sramotno podlegla večina slovenskega učiteljstva. Cankarjeva impetúoznost, ki se je resnično včasih približevala mejam neumetniških osebnih insultov, je vendar končno vedno v svojem najglobljem in poslednjem smislu veljala tistemu zadnjemu cilju njegove kulturne, socialne in umetniške zavesti, ki jo je nosil v sebi, branil in se boril zanjo dolgo, naporno in brez prestanka. Ta zavest je bila njegov etos, njegova vera, vrelec vse njegove ljubezni. Ta zavest mu je velela podirati in rušiti, kar je bilo zapisano razpadu in poginu, da ni okuževalo in zastrupljalo ozračja ter je rval s koreninami, da je dobilo prostora vse novo, sveže in mlado, v življenje hrepeneče in življenja vredno. In ker se je rodil v dobi, ki je bila zastrupljena v svojem osrčju, bolna v svoji kali in zapisana razpadu, je imel toliko posla — ta veliki, resnični in odkritosrčni glasnik svojega časa, ta zbičana, venomer kljujoča vest svojega naroda. V „Beli krizantemi“ pravi o sebi sam: „Vse moje delo je bilo od začetka do konca, da sem kazal svetu žalostno podobo zdanih dni... Kljub vsem naukom, opominom, očitkom, kljub zasmehu, zmerjanju in natolcevanju je vse moje življenje in nehanje služilo najvišji ideji: resnici! Resnica pa je posoda vsega drugega: lepote, svobode, večnega življenja. Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovitno, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni...“ In tako je Ivan Cankar zidal, ko je rušil, ter je blagoslavljal, ko je preklinjal.

In kakor je težavno, zajeti vse njegovo delo, to mnogobrojno in raznoliko, v eno samo posodo, vendar je ena beseda, ki ga označuje, kakor nobena druga: bojevnik! Da, povedal sem že, boj je bil njegov pravi element, njegov spiritus agens, ki ga je nosil in dvigal, ozračje, v katerem je dihal in se izživil, trpel, ljubil in umiral. Vse njegovo življenje — neprekinjena borba: socialno in idejno. Ko je prišel iz ljudske šole na Vrhniki v ljubljansko realko, iz malih slovenskih razmer, sin revnega krojača, neboljen študentek, ki mu je v svojih delih zapustil toliko najlepših spomenikov, ko se je polagoma jel širiti svet njegovih sanj, misli in hrepenenj, ki so se mu trgala v prsih za svoj izraz in je začutil polagoma in tipajoče, s tihim svetotajstvom, kakor mati svoje dete nerojeno, v sebi to najsvetejše poslanstvo, ki more biti dodeljeno človeku, poslanstvo umetnika, — že tedaj se je odločilo, da je borba, težka in viharna,

delež njegov. Zakaj umetnik in družba, duh in materija — nespravljliva borba od vseh vekov. In šel je na Dunaj stradati in vstvarjati. Tam ni izdal samega sebe, ni se zatajil in izneveril. Čutil je, da je neskončno večje važnosti, da pove in izrazi tisto, kar nosi v sebi, nego da bi predragoceni čas tratil z delom, ki bi nekoč služilo njegovi telesni udobnosti. Zato se ni zapisal praktičnemu poklicu, ni postal ne doktor ne profesor, marveč je verno sledil poklicu svoje duše, poklicu, ki je nečuvén in brezpraven med Slovenci, poklicu svobodno ustvarjajočega pisatelja. In v časti je služil ta svoj stan in s ponosom in bil mu je zvest do konca. A vedel je dobro, da je poklic umetnika najtežji, najproblematičnejši med vsemi. Saj je sam dejal, da je vsaka umetnost kritika dobe in rodu in da torej ni prijateljske sprave med umetnikom in družbo. In Cankar, on ni bil človek kompromisa. Zato pa sta se doba in rod temeljito maščevala nad svojim kritikom: rod, ki ga je obsodil v prisilno pomanjkanje in glad, doba pa po svojih zagovornikih, recenzentih, ki so, nevredni velikega pisatelja, udrihali po njem s koli in klepetavo budalostjo in ki jim je on postavil v „Beli krizantemi“ lik, dostojen Ivana Cankarja.

Tako je živel na Dunaju, slovenski literarni parijski. A še je bil ujet vase, še je bila njegova oseba os in žarišče vsega, ko je pisal „Vinjete“, knjigo umetniških kapric in briljantnih feljtonov, „Knjigo za lehkomišelné ljudi“ in druge. Hrepenenje po domovini ga je pojilo, netilo in mu dajalo pogon, ko je ustvarjal „Križ na gori“, knjigo vere, upanja in ljubezni, mrko sliko „Na klancu“ in obupne „Tujce“, vse dela, ki bi jih mogli nazvati trilogijo njegovih tedanjih umetniških razpoloženj. Tujec je bil, z raztrganim, razkljuvanim srcem, z ranjeno ljubeznijo, boleznim hrepenenjem po rodnom domu. In življenje je bilo po njem, udarjalo je besno, grobo in neizprosno; kovalo mu srce, kovalo mu zavest. Njegova duša je postala trudna lastnega bogastva, lastne bolezni ljubezni, sanj in hrepenenj in mladosti, že je vsa zakoprnela, da bi se razlila iz prsi preko teh zamazanih in bednih, brez konca bežečih dunajskih predmestij s svojo enakomerno pesmijo dela in trpljenja, neprekinjeno borbo za obstanek in mrvico kruha. Vzbudila se je v njem vest, vest dvajsetega stoletja — ta neizprosna, socialna vest; zagnezдила se je misel v njegovo lobanjo, tista težka in svinčena misel, ki ne daje človeku pokoja ne podnevi ne ponoči ter ga je spremljala kakor zlovešča in grozna senca in padala preko vseh del in vseh dni njegovih, ki so se utrínjali v zrcalu teh del... Razširil se mu je pogled in je segel vseokrog; njegovo uho se je poostrilo in ni čulo samo zvokov v lastnem srcu, marveč potisočrjeno tudi tiste, ki so se glasili krog njega, iz bede, obupa, iz globin. Pod svojim oknom, sredi mrkega, visoko zazidanega dunajskega dvorišča je začul ob velem, zaprašenem kostanju, ki je sahnil brez cveta, pretresljivi spev Mařenke, bolehnje, v mladosti ostarele, bedne češke deklice, ki je v tej dunajski ječi brez zraka in solnca pela pesem svojega pomladnega hrepenenja po zeleni Moravi:

Louka zelena, neposekana...

In šel je s svojim prijateljem v „Hišo Marije Pomočnice“, to veliko dunajsko otroško bolnico, stal je zvest in ljubeč ob strani umirajoče „Nine“ ter je bil priča njenim skrivnostno-težkim vizijam. Hodil je po Ottakringu in Hernalsu in, glej, vseppek je srečaval ljudi, mrkih, velih, izsušenih lic, z izmozganimi telesi, izrabljenimi od dela, dekleta, s povešenimi, ugaslimi očmi, otroke, prezgodaj ostarele, blede in jetične, ki jim je fabrika izpila zdravje in kri in ubila njih nežno, neveselo mladost. Kako, ali je mar samo na Dunaju tako, v tem od Boga prokletem babilonskom mravljišču? se je vprašal njegov duh. In ozrl se je v domovino, prisluhnil je v slovensko vas. Pa

jih je zagledal, idočé „Za križem“, to žalostno procesijo sključenih romarjev, betežnih, od zemlje zarjavelih, od pota razbrazdanih, od naporov izmozganih, pevajočih z enakomernim, ubitim, v srce segajočim glasom težki refren svoje molitve:

Marija, k tebi uboge reve,
mi zapuščeni vpijemo . . .

Takrat pa se je dvignil v njem besen gnjev, trpka žalost, protest do neba, silen, žgoč žolč mu je zalil vso dušo. Kakšna ničvredna družba je to, ki trpi to bedo in krivičnost, kakšen je ta njen bogokletni ustroj, ki deli z brezdanjim prepadom uboštvo od bogatstva, delo od brezdelja? Kakšna zločinska pravica je to, kakšno nesmiselno protislovje, ki nudi enemu vse, drugemu nič? Treba je iztrebiti, požgati s koreninami vred ta veliki socialni greh. Vse se je gnetlo tedaj v njem, upiralo se, kričalo, borilo in iskalo svojega novega izraza. Vrgel je v svet „Hlapca Jerneja in njegovo pravico“. Vrgel je v svet svojo pravico, tisto, ki ni zapečatená v plesnivih bukvah, marveč zapisana v živem človeškem srcu, tako preprosta in jasna, da je ne doumejo pismouki in farizeji. Pravica, ki ti daje kot lastnino to, za kar si se boril, trpel in robotal vse svoje življenje. Takšne pravice je iskal hlapec Jernej in je ni našel na tem svetu.

„Hlapec Jernej“ pomenja nedvomno višek Cankarjevega umetniškega ustvarjenja in je najsijajnejši razmah njegovih literarnih in idejnih vrlin. „Hlapec Jernej“ je knjiga nad knjigami. Kakor lok se pne ta zgodba svoji katastrofi nasproti. Niti ene besede ni, ki bi bila odveč. S klasično monumentalnostjo so izrezbani ti arhitektonski lapidarni stavki. Najbolj brezosebna Cankarjeva knjiga je „Hlapec Jernej“.

Tako se je Ivan Cankar v polni moči in zavesti svojih sil, po mnogih borbah nezmagán od družbe in njenih glasnikov, marveč triumfator in ljubljeneec mladine povrnil v domovino, kjer si je na Rožniku ustanovil svoj novi solnčni dom. On, ki ni bil človek javnosti, ki jo je mrzel — kot ona njega, temveč raziskovalec notranjih svetov in najsubtilnejših lepót njihovih, je nastopil celo v javnosti, zasedal govorniški stol in stopil na politično tribuno; kajti tako zelo je ljubil gibanje in boj. In pisal je vmes in delal ter bogatil kakor iz neizčrpnega vrelca leto za letom naš knjižni trg. Še se je blestela njegova beseda v predrzni mavrični lepoti, še se je njegov stavek razložil sredi kupa popisane papirja. Še se je borił z družbo s svojim nezaslišanim, v dno duše palečim sarkazmom, z gnevapolnim smehom, z družbo, ki mu je, površna kakor je, očitala nihilizem, pesimizem, brezdomovinstvo in se je v drami in noveli rogal tem njenim plehkim naziranjem. Še je bil puntar in revolucionar, svoboden, dionizijski dūh, a, glej, čisto rahlo in neopaženo je postajala njegova beseda od dne do dne tišja in vedno tišja. Kam se je zagledal prorok, kaj se je jelo dvigati iz podzavestnih globin njegovega srca? Ali se je bil utrudil ta večno sveži, drzni in neugnani bojevnik? Ali je zaslutil od daleč, tam za obzorji, uro, težko in usodno zanj in za njegov narod, prvo neslišno bobnenje daljnega viharja, krvave nevihte, ki se je bližala jaderno in neodvratno temu bednemu človeštvu? Sklonil se je Ivan Cankar preko svoje duše in jel je prebirati njene najtišje misli in sanje. Spomnil se je nase, svoje odbegle mladosti in nam pričel pripovedovati svoje življenje, kakor še nihče pred njim. Spet nam je vstalo pred očmi lice njegove matere, ki je živelo v njegovem srcu in njegovih delih, kakor nobena slovenska mati. V zagonetno, nadzemesko lepih prizorih nam je razgalil najtišje in najčistejše hrepenenje svoje mladosti, ki ga je krstil „Lepa Vida“. Nam, sodobnikom tega šumnega, vse preglasnega časa, ni dodeljeno, da bi popolnoma in nekaljeno uživali vso daljno in neoskrunjeno lepoto teh

vizionarnih dramatskih slik. „Lepa Vida“ je pisana za bodočnost, labodji spev največjega slovenskega dramatika, ki ga bodo globlje pojmovali šele tisti, ki pridejo za nami; današnji glediški oder — oder operet in prekmestnih burk — še ni dovršen dovolj, režijska umetnost še ni izzorela, da bi nam izčrpno predložila vse slutene lepote tega dela.

ln ko se je potem razlil ta krvavi hodournik preko Evrope in zapletel v svoj vrtinec narode in ljudstva, takrat je stal Ivan Cankar z eno nogo že na drugem svetu. Samo šepetajoče so mu še prihajale besede iz srca, kakor da ne govore več živim zemskim ljudem, marveč se pogovarjajo z onim drugim, Neznanim, kakor njegov bebec Martin z Jezusom, kakor se umirajoč človek pogovarja s tistim, ki neviden stoji ob poslednji uri kraj postelje. Tehtal je to zločinsko klanje narodov s težkim otožnim smehljajem, brez smeha in zasmeha, in nam iz svojega religioznega, vseljujočega srca povedal par tolažilnih besed v slovo. Z kletnimi, nadzemskimi „Podobami iz sanj“ se je poslovil od nas. Ko smo po tej vesoljni žaloigri praznovali Slovinci svobodo, odkupljeno s krvjo in tisočletnim trpljenjem, je sredi najglasnejšega krika naših radosti izustil on, naš največji bojevnik za svobodo, resnico in pravico, on, glasni šumni sarkast, svojo najtišjo besedo v življenju, ki je skoro neslišno in skrivnostno šepnil svojemu prijatelju: „Jaz bom umrl“.

* * *

Še je svež njegov grob — kaj bi s tem grobom danes? Saj nam je vsem, kakor da ni umrl, ko v vseh nas še živi njegovo življenje. O, to je skrivnost tega življenja: hraniti v sebi to življenje, da ne umre, marveč se bogastvo te dedščine, varno shranjene in čuvane, razplodi v tisočeren sad. Da, to je ona skrivnost: Mi vsi, bojevniki — sezimo si v roke na tem grobu!

Štebi Alojzija:

Glasnik socijalne pravičnosti.

„Ker pomisli, da v slovenščini „pravo“ ni „pravica“. Temveč da je njena grozna karikatura. Kaj ti nikoli ob sodnih obravnavah ni seglo v srce, da si bolj občutila z obtožencem, nego z vsemi tožniki in sodniki? In a j e brutalnost brez primere, če tista tenka skorja človeške družbe, ki ima oblast, dela „pravico“ po svoji volji in piše „pravo“ po svoji koristi? Da je torej obremenjen, b rez. blasten človek dvakrat ogoljufan: družabno in pravno!“

Te besede mi je bil napisal Ivan Cankar kot predgovor k „Hlapcu u Jerneju“. Zde se mi kot njegova politična in socijalna veroizpoved, kot miselni temelji njegovih del. Ivan Cankar je bil po čustvovanju in mišljenju povsem človek svoje dobe, njegova dela so živa in zgovorna priča o tem. Nobenih tradicij ni vlečel s seboj, noben prejšnjih in njegovih sodobnih slovenskih pesnikov in pisateljev mu ni bil vzor — bistro je premotril ustroj človeške družbe — saj se je že v „Erstotiki“ dota. knil socijalnega vprašanja, to se pravi v bistvu proletarskega vprašanja — in karkoli, ie potem napisal, vse je izviralo iz presojanja današnjih družbenih razmer.

Težke krivice, ki jih mora prenašati proletarski razred, je Cankar jarko osvetlil v svojih spisih. Predvsem v „Hlapcu Jerneju“, ki ga je bil napisal takrat, ko je kandidiral l. 1907. za državni zbor kot kandidat jugoslovanske socijalno demokratske

stranke. Povest o Jerneju je uničujoča obsodba posedujočega razreda, ki izsesa proletarcu kri in mozeg, ko pa na starost ni več moči v njegovem telesu, ga požene na cesto, ki naj mu bo revnemu in betežnemu odslej dom. „Hlapec Jernej“ je sijajen zagovor potrebe po starostnem in socialnem zavarovanju proletarijata. S tem delom si je izklesal Cankar trajen spomin v srcu tistih, katerih delež na življenju je označil Jernej z besedami „... ko si dodelal in ko se je nagnil večer, poveži culo in pojdi kamor ti je pot!“

In „Kovač Damjan!“ Brezposelnost, to večno strašilo meznega delavca, je v tej povesti opisal Cankar tako pretresljivo, da se mora zbuditi socialna odgovornost in vest tudi najbolj zakrknjenemu. „To je bil védomec, ki se je bil prikazal na obzorju ter je legel, kri sesajoč, na vso deželo. Dolga je bila noč. Ko se je vzdignil napojen, je ležalo tisočero izsesanih trupel in nihče se ni zmenil zanje . . .“

A Cankar ni razkrival le gmotnih krivic, ki jih mora prenašati od kapitala odvisen človek, tudi moralno suženjstvo, v katero peha človeka boj za obstanek, je osvetlil tako, kakor še nihče. Napisal je dramo „Hlapci“, silen opomin vladajočim, naj ne ponižujejo zaradi tega, da si ohranijo moč, človeka v hlapca, naj ne napravljajo iz pravice za svobodno udejstvovanje, ki jo ima vsakdo, njim potrebno oporo. Dokier ne bo uveljavljena vsestranska svoboda prepričanja, tako dolgo bodo zapostavljeni s trpkim čustvom ponavljali Cankarjeve besede, ki jih govori župnik v „Hlapcih“ učitelju Jermanu: „Prepričanje, naziranje, mišljenje, vera in kolikor je še teh besed — ne vprašam vas zanje. Kajti ena beseda je, ki je živa in vsem razumljiva: oblast. Živa je od vekomaj, vseh besed prva in zadnja“. Člankov brez števila je bilo napisanih v komaj pretekli dobi na Slovenskem proti klerikalni nadvladi, Cankar pa je izrazil vso krivico, ki je izvirala iz tega tiranstva, z nekaj besedami, ki jih ne pozabi človek nikoli.

Trpljenje onih, ki so potrebni največje nege in najiskrenejše ljubezni, trpljenje otrok — kdo, nam ga je predočil silovitejši kakor Cankar? „Hiša Marije Pomočnice“ in vse polno krajših povesti je napisal Cankar, da pokaže nezasluženo krivico, ki jo siplje človeštvo na ono skupino, o kateri zagotavlja s patetičnimi besedami, da je njega „up in bodočnost“.

Sarkastične in žgoče besede je imel Cankar za vse krivice, ki jih morajo prenašati izobčenci današnje družbe, toda mehke in nežne, kadar je pisal o materah. Materinska ljubezen in materinsko žrtvovanje, to je poglavje zase v Cankarjevih spisih, bil je pevec „visoke pesmi“ materinstva.

V prekratki dobi svojega ustvarjanja je razgrinjal Cankar pred onimi, ki so ga hoteli razumeti, krivice, ki se gode posameznemu razredu, onim, ki jih z moralno prenasitimi filister imenuje „potepuhe“ in „ničvredneže“, in onim, ki jih imenujemo ob slavnostnih prilikah „cvet človeštva“, ki pa hirajo in venejo po zatohlih predmestnih luknjah, ki jih uničujejo nevedoma in vedoma cesta in beznice. Ko pa je prišla vojna, je njegov pogled objel vse skupine našega zatiranega naroda in ustvaril je svoje najlepše delo „Podobe iz sanj“. V najtežjih urah nam je podaril Cankar delo, ki nam je ojačilo voljo in nam raztrgalo temno obzorje naše bodočnosti.

Glasnik zatiranih, tolmač njihovih temnih misli in trpkih čustev, zagovornik socialne pravičnosti, kakršen ne more biti noben izvoljenec ljudstva, to je bil Ivan Cankar predvsem. Po izhojenih literarnih potih ni hodil, samosvoj, nedosežen je v svojih delih, med slovenskimi prozaisti je prvi izmed prvih.

Mrtvo je njegovo telo, kar pa je ustvaril, je tako veličastno, tako silno, da bo živel preko naših dni kot dokument dobe, v kateri je bil zasidran Cankar z vsem svojim bištvom.

Fran Erjavec:

Cankar in Kačurji.

Zadnjič je bil med njimi prve dni septembra, ko so se zbrali v ljubljanskem „Mestnem domu“, da protestirajo proti krutemu izstradanju, v katero jih je obsodila lastna domovina. Uro preje sem ga opozoril na to zborovanje in takoj se je odzval mojemu vabilu, saj se je čutil med učitelji kakor med brati, med sotrpini. Shod je bil buren in ko je gledal tam v splošnem hrupu in nemiru stotine onemoglih in brezpravnih vzgojiteljev svojega naroda, se je tudi sam prerinil do govorniške mize ter bruhal iz dna svojega užaljenega srca prokletstvo na vse, ki so zakrivili to našo kulturno sramoto.

Bil pa je to tudi že zadnji utrip tega, некоč tako kipečega in bojevitnega srca. Čuli smo ga že kot zadnji odmev velike bojne pesmi, saj zadnje čase je izginila iz Cankarja že prav vsa ona žgoča rezkost, ona brezobzirna upornost in oni ponos bohema in revolucionarja, ki je bil vedno bistveni del njegove individualnosti, najkrepkejša značilnost njegove življenjske poti in njegovega umetniškega ustvarjanja. Ah, bil je ves drugačen zadnje leto, zadnji dve leti, tako mehak, blag, otroško-slaboten in odpustljiv, da smo vsi začutili in zaslutili poslavljanje njegove velike duše od izkrvavelega telesa in njegovega ljubečega srca od nehvaležne domovine. Vse te znake nosi tudi že njegova zadnja knjiga, iz katere je izginila vsa nekdanja bojevitost in je le še zadnji, prelep pozdrav oni neskončno ljubljani domovini, ki ga je tolikokrat križala in kamenjala.

Da, bojevnik je bil Cankar, vse življenje bojevnik za pravico in resnico, zato pa tudi nikdar ni bilo zanj prostora pri pogrnenih mizah, kjer se šopirijo rodoljubi, voditelji in dobrotniki naroda po poklicu, ampak od zibelke do groba je romal „za križem“ z neskončno procesijo ponižanih in razžaljenih, bednih in zaničevanih. Tam je bilo njegovo mesto in tem je bil tribun, voditelj in učitelj, pa naj so se zvali hlapci Jerneji, Nine ali pa Kačurji . . .

Saj je pogosto neusmiljeno vihtel bič nad temi našimi Kačurji, Šviligoji in in drugimi „hlapci“ njihovega rodu, a to je bil vedno bič ljubečega sotrpina in sobrata, ki pozna in čuti vsak vzdih njihovih ponižanih duš in njihovih trpečih src. Njegova ljubezen ni bila nikdar ljubezen jokavega otroka, ampak ljubezen ponosnega revolucionarja, ki je brezobzirno hotel dvigniti in združiti vse bedne in tavajoče za boj proti izkoriščevalcem, licemerjem in svetohlincem.

Začudeno ga je pogledalo pred leti naše učiteljstvo, ko je napisal tragedijo mladega idealista „Martina Kačurja“, saj že tisočkrat prevarano, od nekdanj izkoriščano in zasmehovano ni moglo takoj razumeti in verjeti srcu, ki je stopilo med nje v dotedaj tako neobičajni obliki. Še bolj dejena so bila čustva, ki so spremljala starega šolmaštra Šviligoja v njegovih podrejenih ulogah in na njegovih neslavnih stezicah. Šele pri zadnjih „Hlapcih“ ga je pretežni del razumel in se mu pridružil z vsem srcem. Učiteljstvo je končno zagledalo v njem svojega učitelja in zagovornika, svojega prijatelja, sotrpina in sobojevnika. Začutilo je, da je njegova beseda vedno le odmev njihovih lastnih src, najtanjši glas njihove lastne duše. Vsi ti junaki so bili kri njihove krvi, vzeti iz živega življenja in njihove lastne srede. Tam v vrhniških hribih je učiteljeval Kačur, na Vrhniki je životaril Šviligoj in vsi poznamo svoje in njegove „hlapce“.

Da, poznal je slovenskega učitelja in njegovo križevno pot do zadnje postaje, poznal je vso mizerijo naše šole prav od blizu, saj se je vedno rad gibal med uči-

teljstvom. Zanimal se je vedno za vsako podrobnost v učiteljstvu in njegovi organizaciji, v šoli in v šolstvu sploh. Kakor je sovražil in zaničeval hlapčevstvo današnjega učiteljstva, tako je globoko umeval vse njegovo gorje in vedno izredno cenil tisti neskaljeni idealizem, ki je bil lasten večini našega učiteljstva v najtežjih časih. Sam mi je pogosto omenil, da je ono storilo za kulturo svojega naroda več kot pa vsak drugi stan.

Sicer je bil pa sam še pred nedavnim časom na svojem prelepem Rožniku učitelj malemu dečku, katerega je pripravljajal za ljudsko šolo, in večkrat mi je z nekim ponosom pripovedoval o svojih uspehih, metodah itd. To ga je tudi privedlo do resnega sklepa, da napiše Abecednik za ljudsko šolo, saj se je pogosto sramoval nizkega nivoja naših ljudskošolskih knjig, predvsem pa še naše mladinske literature, kateri ni nikdar prizanesel s svojo uničevalno sodbo in obsodbo. Pogosto je nameraval temeljito obračunati z ljudmi, ki se vsiljujejo v nežen tempelj mladinskega slovstva in sam napisati knjigo pravljič in bajk za mladino.

Ej, kar vrelo je v njem načrtov, idealov, misli in osnutkov, pa prešibko je bilo to telesce, da bi zmoglo vse, kar je hotela njegova gigantska duša. A tudi to, kar je ustvaril, je tako ogromno, da bodo črpali iz tega dela še celi rodovi, tudi rodovi učiteljstva. Sedaj je pa mrtvo to gorko srce, ki je oklepalo v svojo ljubezen vse te Kačurje, Šviligoje in hlapce in osamljeni plakajo na njegovem grobu . . .

Outlaw:

Ivan Cankar in politika.

Ali se še spominjaš prijatelj, kako sva se izprehajala pred mnogimi leti po tihih logih dunajskega „Galitzinberga“ in govorila o politiki in se zgražala nad političarji? Ali se še spominjaš, s kakšnim gnusom in srdom si izgovarjal imena slovenskih političarjev in kako neusmiljeno si vihtel bič nad možmi, ki so „delovali“ za slovenski narod, toda pri tem zasledovali svoje sebične namene?

Ko sem pozneje izvedel, da si tudi Ti stopil na spolzko pot političnega življenja in boja, sem se vedno živo spominjal onih izprehodov po dunajski okolici in razmotrival sem, kakšen nagib, namen te je izneveril nekdanjim nazorom. Dolgo časa si nisem mogel razložiti, kaj da je pognalo tebe, oboževalca lepote, v umazane politične vode. Šele sedaj, ko si mi sam raztolmačil to navidezno nesoglasje, sem spoznal, da nisi postal sam sebi nezvest, temveč da je moralo tako priti, ker si bil bister opazovalec življenja, ker si imel tako toplo srce in dušo tako mehko. Vedoma si stopil v to blato, kakor marsikdo drugi izmed nas.

Te misli so me navdajale, ko sem stal ob grobu našega nenadomestljivega Cankarja. Uместno se mi zdi, da ravno v tem času izpregovorim o Cankarju politiku.

Prvič je stopil na politična tla, ko je predaval v Trstu. Povabili so ga tje tržaški slovenski socijalisti l. 1905. Ne vem več, o čem da je govoril, a da ni govoril o politiki, to vem dobro. Čeprav mu ni bilo treba razpravljati o političnem predmetu, vendar je imel tehtne pomisleke, če naj nastopi ali ne, ker vabila ga je politična stranka. Dolgo sva se razgovarjala o tem, ali naj se odzove. V teku razgovora se je Cankar vedno bolj razgreval, končno je postal ves vnet in se odločil, da odide. Zakaj? Pred seboj je zagledal zasušeno maso delavstva, ki je zahrepenela iz duhomorne vsakdanjosti, da ob živih besedah svojega brata v trpljenju najde uteho za svojo bol. Vabila ni smatral več za poziv politične stranke. Oživele so osebe iz njihovih zgodb in stegale proseče izmučene roke po tolažniku.

Odšel je, in ves zadovoljen in srečen se je vrnil. Veselja je žarel, ko je pripovedoval, kako verno in dovezetno poslušalstvo je bilo tržaško socijalistično delavstvo.

Čez dve leti je prišel še v hujše dvome. Jugoslovanska socijalno demokratična stranka mu je ponudila državnozborsko kandidaturo v zagorskem okraju. Mikala in odbijala ga je ta ponudba hkratu — končno je zmagala ljubezen do delavca trpina in privolil je. S tem je stopil v pravi politični boj in udeleževal se ga je čvrsto in pogumno. Nastopal je na volilnih shodih, govoril delavcem, a tudi kmetom. V poznejših časih se je zelo rad spominjal te dobe, posebno rad se je spominjal svojega nastopa med kmetiškimi volilci. Če so mu očitali, da je kot socijalist brezverec, jim je odgovoril s tem, da je potegnil iz žepa molek in prepričevalno govoril o svoji veri. — Delavstvo mu je zaupalo. Kamorkoli je prišel, so mu potožili delavci svoje gorje. Lažje jim je bilo, ker so našli v njem sočutečega in razumevajočega človeka.

V politično življenje ga je gnala ljubezen do proletarijata, sebičnosti, častihlepnosti ni hotel zadovoljiti, ideji socializma je hotel tudi s praktičnim delom pomagati do zmage.

In leto dni pred svojim odhodom? Pogumno je stopil na stran socijalistične omladine in na predavanju v Trstu je jasno povedal, kakšna naj bo socijalistična stranka, da bo izpolnila svojo vzvišeno nalogo. Nam vsem je govoril iz duše, ko je govoril o očiščenju in pomlajenju stranke.

Ravno njegov zadnji nastop razkriva gibalno silo, ki ga je privedla na pot političnega udejstvovanja: do visokega cilja, ki ga zasleduje socijalistično gibanje, naj pridemo z delom, ki temelji v brezpogojni poštenosti v vsakem oziru, ki ni vezano na okorne dogme, temveč na žive zahteve človeštva. Njegova brezmejna ljubezen do zatiranih ga je prignala v stranko proletarijata, v stranko, ki ima zapisano na svojem praporu odpravo vseh krivic, pa naj se gode te krivice proletarskemu razredu ali proletarskemu narodu. Neomajna vera v zmago pravice je gorela v njem, ona vera, ki jo je izrazil v svojih povestih s tem, da je brezobzirno razkrival krivice.

K. D.:

XV. umetniška razstava.

Slovenska upodabljajoča umetnost slavi mal jubilej. Po ljubljanskih vogalih so nalepljeni med množico razglasov, oklicev in objav Narodne vlade okusni Birollovi lepaki, ki nevsiljivo vabijo v Jakopičev tivolski hram umetnosti na umetnostno razstavo. Tako smo torej po 14 umetniških razstavah dobili zdaj svojo prvo umetnostno razstavo, in če smo pravični, moramo priznati, da je kljub novemu imenu vredna prejšnjih, da jih dosega, večino njih celo prekaša. Obenem je treba konstatirati, da iz razstavljenih umetnin ni mogoče opazati, da je bila otvorjena, ko je divjala še morilna vojna vihra po vsi Evropi. Enako in še bolj, kot naše lepo slovstvo more tudi slovenska upodabljajoča umetnost s ponosom ugotoviti, da si ni nikdar umazala svojega svitlega praporja z žolčem vojne furije. Že to je lep dokaz za visoko stopnjo in resnost našega umetniškega prizadevanja.

Med razstavljalci opazimo s posebnim veseljem ljubega nam gosta, znamenitega hrvatskega umetnika Tomislava Krizmana. Razstavil je osmero slik in skoro dvajset različnih grafičnih umotvorov; vobče se mi ti zde boljše. Mislim namreč, da so nje-

gove slike, ki jim sicer ni mogoče odrekati velikopoteznosti, vse preveč umstveno zasnovane, vsled česar ne segajo v našo notranjost, da učinkujejo povsem dekorativno, da pogrešajo predstavljeni predmeti predvsem telesnost in učinkujejo zato le kot njih silhuite. Umetnik nanaša namreč polne, precej nediferencirane barve v širokih ploskvah drugo poleg druge. Najboljša se mi zdi slika „Na polju“. „Jutro“ in „Predvečer“, posebno druga z izborno obvladanim svitlobnim problemom, sta tudi jako fini deli. Lepa dama „Na verandi“ je dovršeno risana, vendar se ne loči od ozadja; človek se zares boji, da hrib zdajci omahne naprej. Boljši je moški portret, čigar štafaža napravlja vtis modernega gobelina. Izmed grafik predstavlja večina slikovite pokrajine z našega juga, iz Hrvaške, Bosne, Macedonije. Imeniten je eauforte „Most v Skoplju“, „Mitrovica“, posebno pa „Finale“, alegorična risba, ki že po svoji miselni vsebini odgovarja risarjevemu refleksivnemu značaju. Prvovrstni sta litografiji štev. 36 in štev. 37 (ki je pa v katalogu pomotoma označena kot izjedenka); s svojimi diskretnimi, pa vendar točnimi toni jih štejem med najbolj dovršene Krizmanove grafike.

Mojster Rihard Jakopič je zastopan z dvema deli. „Zeleni pajčolan“ je najboljša njegova slika, kar smo jih zadnji čas videli. To delo je v marsičem mejnik dveh razdobij v razvoju umetnikovega delovanja in simbol zmage duha nad uporno materijo. Saj to platno ne razodeva nič več tistega boleznega poskušanja in iskanja, genijalnega še v svoji nepopolnosti, ki smo ga opažali na tolikih njegovih prejšnjih slikah. Nič več ni sledu o nebrzdani agresivnosti, porojeni iz zavesti nedostatnosti, ki mu je branila dati pravega izraza svojemu duševnemu doživetju in ki je prežečim očem množice, kateri so ostala njegova nadoblačna stremljenja vedno neznana, razgrinjala to tragično borbo volje z močjo. Tu ni ostalo skoro ničesar več od klubovalnega bojnega klica „épater le bourgeois“, ki mu je svojčas pridobil toliko odkritih in še več prikritih nasprotnikov. Vsebina (in občinstvo jo zahteva) slike je priprosta: mlada dama sedi na divanu, odeta v zeleno, dejal bi brž orijentalno oblačilo, lase ji pokriva zelena tančica. Od desne pada skoro nevidna svitloba, čudovit mir je razlit preko slike. Kdor išče v slikarstvu fabulo, bo odšel razočaran in nepotešen, zanj pa, ki mu ta simfonija barv, ta trepet svitlobnih valov more ganiti notranjost, njemu, ki čuje to neslišno godbo barv, bo nudila slika posebno, nenadomestljivo ugodje. In ko mu izpadejo vse posameznosti, mu bo ostal v spominu še prijazni občutek te sočne zelene barve in njenih komaj razločnih nijans. Jakopiču je kot resničnemu barvnemu stvaritelju predmet docela nebitvena stvar, glavno so mu barve in luč in njih nemirna igra. To velja pravtako o „Cvetlicah“, ki me živo spominjajo na značilna cvetlična tihožitja francoskih impresionistov, osobito Cézannovih del, to predvsem iz poznejših let. „Zeleni pajčolan“ je kupilo društvo „Narodna galerija“ za bodočo svojo slikarsko zbirko.

Matija Jama, tihi poet solčnih pokrajin, je prinesel pet slik, med temi četvero paysagev. Ko je pred leti razstavljal svoje prisojne obdonavske pokrajine, grajske razvaline in stara mesteca, smo ga sicer na glas hvalili, saj smo tudi vedeli zakaj, natihem pa smo godrnjali, češ zakaj slika samo te daljne kraje, ki so nam tako tuji, kakor n. pr. Zapadna Indija. Danes, ko gledamo tiho „Loko“ ali to „Frančiškansko cerkev“, ki se koplje v žarečem solncu, si skoraj priznamo, da je bila naša čisto ne-umetniško bornirana zahteva morda le malce upravičena. „Pogled na Ljubljano“ nam kaže (s Šišenskega vrha) našo belo stolico, zavito v jesensko jutranjo meglo; iz prozorne meglene plasti se dviga nerazločna masa Gradu, zvoniki kipe nad morje streh, vrste častljivo starih kostanjev beže proti mestu. Čutiš, slišiš, kako se probuja mesto, zavito še v polmrak. Ne vem, ali se nam le zdi ali je res, da so te slike naše zemlje

vse lepše, ali pa je slikar položil še več svoje občutne duše vanje. Še bolj mi ugaja partija „Ob Ljubljani“, ki je čudo ubrana harmonija barv. Rjave strehe, temnozeleno, že z jesensko zarumenelim pomešano kostanjevo listje, to sinje, čisto južno nebo in zlati odsvit solnčnih žarkov v mirni vodi: to je nepozabna skala mavričnih tonov!

Matej Sternen, za Jakopičem najbolj „divji“ impresionist, je razstavil istotako pet del, ki ga nam predstavljajo kot izbornega slikarja v aktu in žanru, obenem pa tudi kot finočutečega krajinarja. „Model“ je krepko delo velikih vrlin. Akt je siguren v risbi, izredno telesno občuten in — v liniji in barvi — strogo naturalistično podan; samo razni modrikasti refleksi na telesu, ki se v svoji belini lepo loči od temnega ozadja, se mi ne zde motivirani. Morda njegova najboljša slika, ki sem jo doslej videl in nedvomno ena prvih v razstavi je „Hodnik“. Starodaven, obokan hodnik s par vitkimi stebri, hišna streha in mal kos neba: to je sujet. Slikan je s silnim zanosom, umetnik nanaša barve pastozno in jih meša in družu v nečuvane kombinacije, a končni efekt je nepopisno harmoničen, enoten in — eleganten. Zdi se ti, da se je čopič komaj dotikal platna, tako žive te barve, tak lesk prihaja iz žarečih barvnih skupin. Stari hodnik oživi, čutiš zrak, ki obdaja stebre, skoro duhaš vonj cvetlic, rastočih na ograji, malone otiplješ tople solnčne žarke, ki polze po njih: nobene žive duše, pa samo sveže, trepetajoče življenje! — „Devin“ iz serije primorskih motivov, ta slika južnega solca in našega morja, nam je neglede na formalne prednosti že po predmetu samem nad vse draga. — „Večer“ na Žalah v Kamniku je prav zanimiv, ker nam nudi priliko, da spoznamo Sternena, ki je tudi prvovrsten risar, kot distinguiranega in kar je važno, tehnično povsem samostojnega akvarelista.

O Fr. Tatnikovih „Beguncih“, katerih originali vise topot v razstavi, sem na tem mestu že onidan toliko napisal, da bi bila vsaka beseda priznanja odveč.

Najbogatejše je na razstavi zastopan Ivan Vavpotič, njegovih je dvaindvajset umotvorov in sicer portretov, paysagev in tihožitij, vse to v najrazličnejših tehnikah. Največjo pozornost vzbuja damski portret, ki predstavlja v naravni velikosti elegantno sliko gospe dr. B., izvršeno z vso vervo tega mondënskega umetnika, čigar čopič je kot ustvarjen, da slika portrete lepih dam in nam ustvari tipe naše elegance, ki nam je še tako tuja. Izorno so podani mesni toni in barva temnomodre svilene obleke, malce slabše rdeča zavesa v ozadju. Tu bi še nekaj omenil: zdi se mi namreč, da so njegove barve le malce pretenko nanešene, kar povzroča vtis medlosti in jih dela preveč prozorne. Obenem morda tudi struktura platna neugodno vpliva na njih lesk. Pokrajinske slike portretov ne dosešajo, za to je njegova sicer pestra paleta le preledena, kakor sploh mislim, da so njegove atelirske slike boljše od onih, slikanih na prostem, interieuri boljši od plein-airskih slik. „Stritarjeva ulica“, gledana s gradu, brezhibna v risbi, perspektivno neoporečna, je v celoti le čudo mrzla in trezna, kljub samim svetlim tonom. Trde barve se ne združujejo v polihromske skupine, ampak ostanejo tudi v gledalčevem očesu tako ločene, kot so na sliki; zato nas puste čisto pasivne, manjka jim ognja, ki privlači, ki vnema. Mnogo boljše je „Piranska luka“ in še par drugih marin, ki so vse prav spretno izrezane. Izmed raznih z virtuožno gesto podanih cvetlic so mi „Cvetke na oknu“ zaradi čednih lučnih refleksov najbolj všeč. Nad vse podučna in začilna je primera teh z Jakopičevimi „Cvetlicami“, o katerih sem že zgoraj govoril. Tam je vse samo barvno življenje, strogih linij ali obrisov sploh ne najdeš, ker občuti slikar predmete čisto koloristično, tu pa prevladuje precizna risba in spretna kompozicija; tam samo občutje, tu oblikovalna dovršenost. — Vavpotičeve risbe so s Tratnikovimi najboljša grafična dela na razstavi. Ogljena risba „Samotna ulica“ se po svoji nežnosti in točnem izražanju lahko kosa z najboljšimi umotvori te

vrste. Škoda, da ta vsestranski umetnik ne goji še drugih, višjih grafičnih panog, ki se pri nas čisto pokrivem tako zanemarjajo. Prepričan sem, da bi tudi, če zamenja svinčnik z radirno iglo, dosegel prav izredne uspehe. Izmed slikarjev nahajamo na razstavi še vrsto bolj ali manj znanih imen; razstavili so še R. Gasperin (zelo meglen „Devin“) in J. Hilbert po eno delo, Božidar Jacaz pa dvojce, za začetnika prav uspelih risb. Naš znanec iz zadnje razstave, Mihael Kambič, je prinesel dvojce svojih ciganskih slik, ki so že lani našle v občinstvu toliko občudovalcev in — kupcev. Meni se te temnopolte in belozobe ciganke zde le malo presladke in precivilizirane, z eno besedo — neresnične. Kot nekdanj toli občudovanim Defreggerjevimi salonskim Tirolcem, jim manjka notranje življenjske resničnosti, ki je bistven pogoj vsakega umotvora. V formalnem oziru jim ni reči slabega, kolorit je izredno živahen in žareč, ampak človek skozenj venomer vidi akademsko plešo. Precej teatralične pokrajine so presojati le z dekorativnega stališča, boljša sta akvarela, osobito „Prvi sneg“ s svojimi pridušenimi barvami.

Fran Klemenčič, avtor treh interijerjev, je prav prijazen umetnik, ki zajema svoje priproste sujete iz kmečkega življenja. Olnata slika, predstavljajoča dekletce v kmečki sobi, prekaša pastela, na katerih se poteze barvaste krede le nerade družijo v ploskve. — Saša Šantel, dobroznani risar izza Nazorjevega „Velega Jožeta“, je zastopan s tremi slikami, od katerih je „Motiv iz Vukovara“ še najbolj uspel. „Vrbe ob Donavi“ se sižno nerodno gnatejo na bregu nenavadno motne reke. Zadnja treh perorisb „Iz cikla Kosovo“ je prav dovršena; fino stilizovani težki oblaki dobro izražajo mrko razpoloženje risbe. — Fran Škof se ni slabo predstavil. „Portret“, glava rjavolasega dečka, je solidno delo, ki ne vsebuje skoro ničesar začetniškega več, le po akademiji diši. Romantični „Slap“ bi imel pomen kot skica za gledališko kuliso. — Fran Zupan je prinesel štiri manjše akvarele, ki so malce preživi v barvah, sicer pa prav prijazni. Dobro je risana študija „Kozolci“. Opaziti je napredek od lanske razstave. — O Anici Zupančevi je po par razstavljenih stvareh težko izreči pravilno sodbo. Zdi se mi, da ji predvsem manjka originalnosti in da je njena tehnika neresnična, le brezosebno ponavljanje priučenih manir, da se sama še ni našla. Ta strelski jarek „S sv. Gabrijela“, poln neverjetnih barv, brez zraka in luči, je tudi risarsko pogrešen in naravnost nemogoč. Boljši je otroški portret „Santo“, kljub nemirnim barvam. — Peter Žmitek je topot zastopan z eno samo sliko „Nevlje“. Meglica, ki ovija drevesa na bregu in zastira pogled v daljavo, je izborna podana, enako vijolični refleksi v plitvi vodi, polno mahovitega kamenja. Pokrajina diše blagodejen mir, ki vedno znova človeku privlači oči.

Kot običajno je kiparski oddelek razstave po številu nerazmerno slabši. Poleg igracke I. Povirka so vsi kipi delo Lojza Dolinarja. Najboljša je brezdvomno „Portretna študija“, ki ni samo, kar se sličnosti tiče, prvovrstna, ampak tudi sicer je glava točno modelirana in kar je enako važno, ne pretirano produševljena. Jasno je, da je Dolinar v prvi vrsti portretist, za akt se mi pa zdi, da mu manjka vaje in natančnega poznanja anatomije. „Sfinga“ najbrž ni bila izvršena po živem modelu, sicer bi se umetniku gotovo ne bile utihotapile tako očitne napake, da bodejo celo v oči ljudem, ki nimajo mnogo pojma o plastiki, (poslavim vrat in hrbtna partija). Kipec „V strahu“ je nakupila „Narodna galerija“; seveda bo to prijazno delo v žlahtnejšem materialu vse drugače učinkovalo, kot pa more to predočiti trezni mavec. — Med kiparji pogrešamo par najboljših imen. Upam, da jih srečamo na prihodnji razstavi, ki nam bo pokazala cvet vseh najboljših mož našega troplemenskega naroda.

VSEBINA.

Članki:	Stran	Korač Vitomir:	Stran
Abditus:		Proletariat v Hrvatskoj i jugoslavenski problem	117
Naš majhni človek	9	Kozak Ferdo:	
Pismo socijalni demokraciji	42	Nekaj misli iz preteklega leta	137
Daj nam naš vsakdanji kruh	140	Naša narodnost	167
Razredni boj in prirodno pravo	161	Kmetova Marija:	
Država — Bog	203	O naših altarjih	275
Abramson Lazar:		Loboda:	
Domneve o ruski revoluciji	54	K naši gospodarsko-politični perspektivi	171
Albrecht Fran:		Dr L.:	
Sodobne misli	273	Slovenski proletarijat in jugoslovansko vprašanje	14
Bojovnik Ivan Cankar	293	Outlaw:	
Bartulović Niko:		O ženskem vprašanju	73
Demokracija Jugoslovenstva	128	Sile narodnega prebujenja	107
Cankar Ivan:		Trst	150
Kako sem postal socijalist	289	Resnice in ideali jugoslov. problema	255
Slovenci in Jugoslovani	293	Ivan Cankar in politika	306
Čermelj Lavo:		Pogačar Matija:	
Trst in Slovenci pred vojno	76	Narodna ideja	34
D. K.:		K razumevanju narodnega položaja na severu	195
Dva ilustratorja	81	P. H.:	
"Begunci"	225	Brez naslova	224, 276
XV. umetniška razstava	307	Rule M.:	
Erjavec Fran:		Jurij Valentinovič Plehanov	178
Lokalna uprava	210, 263	Kam?	221
Cankar in Kačurji	303	Samo:	
Ferfolja Josip:		Dvogovor o domovini	16
Po novi poti	67	Štebi Alojzija:	
Italijani in jugoslovani v Primorju	157	O ženskem gibanju na Slovenskem	12
Fleré Pavel:		Uvodnik	33, 65, 105, 146, 193
Naše šolstvo po vojni	130	Woodrow Wilson	241
Iz poglavja o naših najnujnejših nalogah	250	Dr. Viktor Adler	279
Golouh Rudolf:		Glasnik socijalne pravičnosti	303
Socijalistične stranke in vojna	71	Socijalistična omladina:	
K vprašanju o zatiranih narodih in o internacijonalni	127	Naša poslanica	1
Hajšman Jan:		Zalokar Alojz:	
Iz češkega socijalističnega gibanja	174, 207	Zdravstveni preporod	122
Ilešič Fran:		Zlatič Fran:	
Peter Preradovič	68	Organizacija proletariziranih srednjih stanov	205
Jug Peter:		Župančič Oto:	
Vodilna ideja socijalizma kot нравni ideal	5	Slovanska lipa na Vavčavskem trgu	142
Misli	50		
Naš kmet in zadružna organizacija	78		
Socijalizem in samoodločba narodov	163		

	Stran
Ideja slovenskega naroda	143
Trst in Italija	159
Trst in slovenska dežela	154

Pesmi.

Albrecht Fran:	
Poslednja skrivnost	17
Molitev	117
In memoriam	249
Bezruč Peter:	
Šlezki lesi	194
Nestvor	207
Gruden Igo:	
Momento	167
Schopenhauer	180

Pregled.

	Stran
Fizika	63
Jezikoslovje	62
Kultura	61, 96, 183, 239
Komunalna politika	87, 182
Leposlovje	90, 187, 237
Narodno gospodarstvo	285
Narodnostni problemi	56, 281
Pedagogika	61, 100, 168
Politika	23, 59, 180, 228, 280
Slovenska Socijalna Matica	19
Socijalizem	20, 84, 181, 232, 285
Socijalna politika	27
Socijalno zdravstvo	89
Strokovno gibanje	234
Šolstvo	
Zadružništvo	30, 60

Pri nakupu različnega oblačilnega blaga se
 blagovolite posvetiti veletrgovine

A. E. Skabernè Ljubljana.

propaganda" Ljubljana

Album "Legunci" z verzi R. Gradnika K 6.—
 Slov. Madona" po orig. Fr. Klemen-
 čiča, velika stenska slika br. okv. „ 34.—
 z okvirjem „ 60.—
 album umetniških reprodukcij po
 nem slov. umetništvu v
 razglednic „ 2.—

v Ljubljani, Šodna ulica 5.

hranilnica!

Mestna hranilnica Ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

je imela koncem leta 1916, vlog K 66,800.900 — in
 rezervn. zaklada K 2,500.000. Sprejema vloge ve-
 večje in nestalne vloge pa po dogovoru. —
 trolo c. kr. deželne vlade. Za varčenje
 na zemljišča in poslopja na Kranjskem pr-
 proti najmanj 1% o.roma 3/4% odplačev. —
 ima ustanovljeno editno društvo.

in občinskih posojil K 27,600.000;
 njih obrestuje najvišje po 4% —
 upilarno varna in stoji pod kon-
 lične domače hranilnike. — Posoja
 kranjske pa proti 5 1/4% obrestim in
 V podpiranje trgovcev in obrtnikov

Nogavice, pletenine, perilo in drugo različno v to
 stroko spadajoče blago

kupite najceneje v specialni trgovini

A. E. Skabernè Ljubljana.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, vsprede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo vizitke, naslovnice,

♥ računske ♥

in vsa v to st
dela izvršuje u

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg šte. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po najnovejših predpisih izvršene obrazce za slavne občinske urade, aprovizračne odbore, cestne odbore, zadrage, gg. trgovce, odvetnike in notarje, gostil-
ničarje itd.